

מסחר בקיום מצוות ואיך קובעים רף הלכתי של קהילה

סוטה מ"ח. "אמר רב יוסף זמרי... מקמי הא"; עירובין מ"ח. "האומר לחברו צא... קלילא לא ליעבד" (ותוסי ד"ה ולא); סנהדרין ו: ז. "רבי אליעזר בנו של ריה"ג אומר אסור לבצוע... בתשובה" ורשיי ותוסי שם. רמב"ם מעשר י, אג"מ או"ח א, מ"ד; שם ד, ל"ה שו"ת חיים שאל א, ו, שו"ת משיב דבר ב, מ"ג-מ"ד מו"נ ג, מ"א "ודע שמעשי העבירות... וראיה לדבר עניין בני גד..."; אורח משפט סימן ל"ה; עקידת יצחק שער כ "ומכאן אתה מוצא... בתורה – לוחית"; שו"ת הרמב"ם ר"א; שו"ת הרשב"א ח"ה, רל"ח; שו"ת ריב"ש תכ"ה יביע אומר חלק א או"ח ל, י"ד-ט"ו; חלק ב אה"ע ג, ד; חלק ד יו"ד ד, סעי' א וסעי' ד; חלק ו, יו"ד סימן י"ד; שם חלק ח, יו"ד סימן י"ב; שם סימן כ"ד "מסקנה דדינא". ציץ אליעזר י"א, ס"ב; שם י"א, ג"ה שו"ת טל לברכה (הרב רמי ברכיהו) ח"א עמ' 239-233; 272-273 (בהערה) [רמ"א יו"ד שלי"ד, א וט"ז שם; שו"ת רדב"ז א, קפ"ז]

מסחר בקיום מצוות

א. חומרת העשייה ביד רמה ביחיד ובציבור:

1. פרשת שלח, פרק ט"ו:
וְהִנֵּפֶשׁ אֶשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְיַד רִמָּה מִן הָאֲזָרָח וּמִן הַגֵּר אֶת ה' הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרַתָּה הִנֵּפֶשׁ הַהוּא מִקִּרְבְּ עַמּוֹ. כִּי דָבַר ה' בְּזָה וְאֶת מִצְוֹתוֹ הִפְרָה הִכְרַת תִּכְרַת הִנֵּפֶשׁ הַהוּא עֹנֶה בָּהּ.

2. רמב"ם הלכות תשובה פרק ג:
ואלו הן שאין להן חלק לעולם הבא אלא נכרתים ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים: המינים והאפיקורוסין והכופרים בתורה... שלושה הן הכופרים בתורה: האומר שאין התורה מעם ה', אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת, אם אמר "משה אמרו מפי עצמו" הרי זה כופר בתורה... והאומר שהבורא החליף מצווה זו במצווה אחרת וכבר בטלה תורה זו... שניים הם המומרים מישראל: המומר לעבירה אחת והמומר לכל התורה כולה. **מומר לעבירה אחת** זה שהחזיק עצמו לעשות אותה **עבירה בזדון והורגל ונתפרסם בה** אפילו היתה מן הקלות, כגון שהוחזק תמיד ללבוש שעטני או להקיף פאה ונמצא כאלו בטלה מצווה זו מן העולם אצלו הרי זה מומר לאותו דבר והוא שיעשה להכעיס.

3. שערי תשובה לרבנו יונה שער א:
ועתה בינה שמעה זאת, כי הוא עיקר גדול: אמת כי יש מן הצדיקים שנכשלים בחטא לפעמים, כענין שנאמר: "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", אכן כובשים את יצרם מאת פניהם, ואם יפלו בחטא פעם אחת לא ישנו לו, ונקוטו בפניהם, וחוזרים בתשובה. אך כל אשר אינו נזהר מחטא ידוע ואינו מקבל על נפשו להישמר ממנו, גם אם הוא מהעוונות הקלים, אף על פי שהוא נזהר מכל העבירות שבתורה, קראוהו חכמי ישראל "מומר לדבר אחד", ואת פושעים נמנה, וגדול עונו מנשוא. **כי אם אמור יאמר העבד לרבו: כל אשר תאמר אלי אעשה זולתי דבר אחד - כבר שבר עול אדוני מעליו**, והישר בעיניו יעשה. ועל העניין הזה נאמר: "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם" - ביאורו, אשר לא יקבל על נפשו לקיים כל דברי התורה מראש ועד סוף, ויורה על זה "אשר לא יקים לעשות", ולא אמר "אשר לא יעשה אותם".

כלל א – ברור שכל השיח של ביטול איסור מפני איסור קיים רק כשאדם מקבל כל התורה כולה אלא **שעושה לתיאבון. ביטול איסור הכי קל מתוך אי קבלת הסמכות המוחלטת של התורה – הינה מומרות ולא ניתן להתיר שום איסור מתוך תודעה זו.**
יש להעיר שכלל זה בעייתי לישום היום, בדור של תינוקות שנשבו ובני הצדוקים / קראים / רפרמים שרגילים לחשוב שניתן לעשות חלק מהתורה וחלק לא לפי השכל האנושי. זה לא לתיאבון אלא זה **אידיאולוגי, אבל כי כך הוא גדל.** ועל תינוקות שנשבו כתב הרמב"ם ממרים ג שמצווה לקרבם. עיין פיהמ"ש לחולין א,ב. ובפשוטו גם אותו אחד שבה היום לעשות "מסחר" במצוות מתוך אמירה אידיאולוגית ולא לתיאבון – נחשב כ"בני הטועים" ואין יחסינו אליו כמומר. מצד שני יש היום גם הרבה מומרים שעושים להכעיס ומתוך רצון לנגח את התורה. ועיין עוד לקמן במח"י צ"ח ובי"א.

4. ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק מ"א:
ודע שמעשי העבירות יחלק לארבעה חלקים: האחד מהם **האנוס**, השני **השוגג**, השלישי **המזיד**, הרביעי **העושה ביד רמה**...
העושה ביד רמה הוא המזיד שיעיז פניו ויעבור **בפרהסיא**, שזה אינו עובר **לתאבון** לבד ולא לעשות מה שמנעה התורה לעשותו לרוע מידותיו לבד, אבל **לחלוק על התורה ולעמוד כנגדה**. מפני זה אמר: "את ה' הוא מגדף" - והוא ייהרג בלא ספק (כדין ישראל שכפר בעיקרי התורה). ולא יעשה זה אלא מי שעלה בלבו דעת אחרת לחלוק בו על התורה. ומפני זה בא הפירוש המקובל: "בעיז הכתוב מדבר", מפני שהוא חולק על פינות התורה, כי לא עבד אדם כוכב כלל, אלא מי שהאמין בו הקדמות, כמו שבארנו בחבורנו פעמים. וכן הוא הדין אצלי **בכל עבירה שיראה ממנה סתירת התורה או המחלוקת כנגדה**, ואפילו אכל אדם מישראל בשר בחלב או לבש שעטני, או הקיף פאת הראש, **לביזיון התורה** מפני דעת שיתבאר ממנו שאינו מאמין שזאת התורה אמת, הוא אצלי הנאמר עליו "את ה' הוא מגדף" - וייהרג מיתת כפירה לא מיתת עונש, כאנשי עיר הנידחת שיהרגו **מיתת כופרים** לא מיתת עונש. ולזה ממונם בשרפה ואינו ליורשיהם כשאר הרוגי בית דין.

וכן אני אומר בעדה מישראל שזדו לעבור על אי זו מצווה שתהיה ועשו אותה **ביד רמה** - יהרגו כולם. וראיה לדבר ענין בני גד ובני ראובן שבהם: "ויאמר כל העדה לעלות עליהם לצבא"¹ ואחר כן באר להם בשעת ההתראה **שהם כבר כפרו בהסכימם על העבירה ההיא וכפרו בתורה כולה**. והוא אמרם להם: "לשוב היום מאחרי ה'". והשיבו הם ג"כ "אם במרד" וגו'.
מה החידוש ביוכן אני אומר: **הסכמה של ציבור לעבור על עבירה בפרהסיא נחשבת "יד רמה"**. ויש לשאול: הרי לא עשו להכעיס? וצ"ל **שהסכמה ציבורית נגד מצווה מהתורה זה עצמו הרמת יד**.

כלל ב – בדברים שנעשים מתוך הסכמה ציבורית לעבור עבירה בפרהסיא – נחשב הדבר כהרמת יד על התורה ומעשה של שבירת סמכות ופריקת עול כמו יחיד שמטרתו להרים יד בתורה.

5. הראי"ה קוק, אורח משפט סימן ל"ה:

¹ יהושע פרק כב: "וישבו ויילכו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה מאת בני ישראל משלה אשר בארץ כנען ללכת אל ארץ הגלעד אל ארץ אֲחֻזַּת אֶשֶׁר נֹאחֲזוּ בָּהּ עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה. וַיָּבֹאוּ אֶל גִּלְיָלוֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּבְנוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה שֵׁם מִזְבֵּחַ עַל הַיַּרְדֵּן מִזְבֵּחַ גְּדוֹל לַמְרָאָה. וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה בְנוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אֶת הַמִּזְבֵּחַ אֵל מוֹל אֶרֶץ כְּנָעַן אֵל גִּלְיָלוֹת הַיַּרְדֵּן אֵל עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְהְלוּ כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שָׁלַח לְעֹלֹת עֲלֵיהֶם לְצַבָּא. וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל חֻצֵי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן. וַעֲשֶׂה נְשָׂאִים עִמּוֹ נְשִׂיא אֶחָד נְשִׂיא אֶחָד לְבֵית אָב לְכָל מְטוֹת יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ רֹאשׁ בֵּית אֲבוֹתָם הֵמָּה לְאֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל. וַיָּבֹאוּ אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל חֻצֵי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד וַיְדַבְּרוּ אִתָּם לֵאמֹר: כֹּה אָמְרוּ כָּל עַדַּת ה' מָה הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר מַעַלְתֶּם בַּיְהוָה יִשְׂרָאֵל לְשׁוֹב הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי ה' בְּבִנְיַתְכֶם לְכֶם מִזְבֵּחַ לְמַרְדָּכָם הַיּוֹם בָּה'. הַמַּעַל לָנוּ אֶת עוֹן פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא הִטְהַרְנוּ מִמֶּנּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְהִיא הַגִּלְעָד בְּעַדַּת ה'. וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי ה' וְהִיא אִתָּם תִּמְרְדוּ הַיּוֹם בָּה' - וּמָחָר אֵל כָּל עַדַּת יִשְׂרָאֵל יִקְצֹף... וַיַּעֲנוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה וַיְדַבְּרוּ אֶת רֵאשֵׁי יִשְׂרָאֵל. לַלְהִימֵי ה' לַלְהִימֵי ה', הוּא יֵדַע וְיִשְׂרָאֵל הוּא יֵדַע אִם בְּמָרְדָּא וְאִם בְּמַעַל בָּה' אֵל תּוֹשִׁיעֵנו הַיּוֹם הַזֶּה... וְנֹאמַר נַעֲשֶׂה נָא לָנוּ לְבָנוֹת אֶת הַמִּזְבֵּחַ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח. כִּי עַד הוּא בִּינֵינוּ וּבִינֵיכֶם וּבֵין דְּרוֹתֵינוּ אֲחֵרֵינוּ לְעַבַּד אֶת עֲבַדַּת ה' לְפָנֵינוּ בְּעוֹלֹתֵינוּ וּבְזִבְחֵינוּ וּבְשִׁלְמֵינוּ וְלֹא יֹאמְרוּ בְּיַנְיָכֶם מָחָר לְבִנְיָנוּ אֵין לְכֶם חֵלֶק בָּה'. וְנֹאמַר וְהִיא כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵינוּ וְאֵל דְּרוֹתֵינוּ מָחָר וְאֲמַרְנוּ רְאוּ אֶת תְּבָנֵית מִזְבֵּחַ ה' אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח כִּי עַד הוּא בִּינֵינוּ וּבִינֵיכֶם. חֲלִילָה לָנוּ מִמֶּנּוּ לְמַרְדָּא בָּה' וְלְשׁוֹב הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי ה' לְבָנוֹת מִזְבֵּחַ לְעֹלָה לְמִנְחָה וּלְזָבַח מִלְבָּד מִזְבֵּחַ ה' לְהִינֵנוּ אֲשֶׁר לָפָנֵינוּ מִשְׁכָּנוֹ... וַיִּטַּב הַדָּבָר בְּעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּבְרְכוּ לַלְהִימֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אָמְרוּ לְעוֹלֹת עֲלֵיהֶם לְצַבָּא לְשַׁחַת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד יִשְׁבִּים בָּה'.

והנה כאשר כל הדברים הללו מגיעים בעניין החיוב של הבדלת עזרת הנשים מעזרת האנשים במקום מקדש מעט. ק"ו הדברים שאנו חייבים לגדור את הפרצה של השמעת קול זמר ושיר של אשה בביהכ"נ, ותערובות הקול הוא בוודאי יותר חמור, שהרי קול זמר באשה ערוה...

וק"י שהוא איסור כפול אם **מכוונים** לכך **וקובעין** זה האיסור במקום קדוש... ומה שמחמיר את העניין של האיסור הוא מה שנעשה **בתור פעולה של קהל ועדה וישראל**, שכבר כתב ע"ז הרמב"ם במו"נ ה"ג פמ"א, שבכל איסור ובכל עברת מצווה שנעשה ביד רמה ע"י עדה מישראל יש לזה דין עיר הנדחת, וחלילה לזרע קודש שיכנסו במצודה רעה כזאת.

ב. העלמת עין של בית הדין מאיסור קל שעושים הרשעים כדי שלא יזרדו לאיסור חמור:

6. ספר עקידת יצחק לרבי יצחק בן עראמה, שער כ - אפילו העלמת עין: ומכאן אתה מוצא תשובה נכונה לאנשי הגבעה... היה עליה מדיניהם על זה עוון פלילי, והיו שופטי העיר או השבט חייבים לבערם מן העולם. **ובמה שראו ולא מיחו בידם או העלימו עיניהם מן מה שעשו בפרהסיא** - היה החטא ההוא מוטל על כל השבטים. והיה מאת הש"י להיפרע מכולן אחרי מלאת יד התובעים את דינם.

וכן הוא הדין בכל מה שחטאו **היחידים** בכל ציבור וציבור בפרוץ באחד מהאיסורים שבתורה, כגון ביין נסך או גבינה של עכו"ם או שעטנז וכיוצא - **שהעלם עין השופטים והמנהיגים מתיר אותם כאילו הם מותרים מן הדין**² שכבר הפכו בזה חטאות היחיד אל **חטאות הציבור** מכללם.

וכמה פעמים נתחבטתי על זה על אודות הנשים הקדשות שהיה איסורן רופף ביד שופטי ישראל אשר בדורנו, ולא עוד אלא שכבר ייאותו במקצת הקהילות ליתן להם חנינה ביניהם, גם יש שמספיקין להם פרס מהקהל, כי אמרו **כיון שמצילות את הרווקים או הסכלים מחטא אסור אשת איש החמור או מסכנת הגויות מוטב שיעברו על לאו זה משייבאו לידי אסור סקילה או סכנת שריפה**. ואני דנתי על זה פעמים רבות לפנייהם ולפני גדוליהם והסברתי להם: שהחטא **הגדול** אשר יעבור עליו איש מביית ישראל **בסתור** ושלא לדעת הרבים וברשות ב"ד - חטאת יחיד הוא, והוא שבעונו ימות ע"י ב"ד של מעלה או מטה וכל ישראל נקיים, כמו שהיה עוון פילגש בגבעה אם היו ב"ד שלהם מוסרין האנשים הרשעים ההם ביד ישראל. אמנם **החטא הקטן כשיסכימו עליו דעת הרבים והדת נתנה בבתי דיניהם שלא למחות בו**, הנה הוא זימה ועוון פלילי וחטאת הקהל כולו **ולא ניתן למחילה אם לא בפורענות הקהל**. כמו שהיה בבני בנימין על השתתפם בעוון... ולכן הוא **טוב ומטוב שיכרתו או ישרפו או יסקלו החטאים ההם בנפשותם משתקקו אות אחד מהתורה בהסכמת הרבים** כמו שאמר בזה, שעשתה בו פרשה בפני עצמו: "לא תהיה קדשה" וכו'. ומי שלא יקבל זה בדעתו **אין לו חלק בבניה ונחלה בתורת - להית!**³

העקידה מחמיר מעבר הרמב"ם בשני עניינים: א. גם העלמת עין נחשבת כהסכמה ונמצא שהציבור נתפס בחטא. ב. גם כשב"ד עושה כן במטרה למיגדר מילתא ולא מתוך הליכה נגד התורה. הסיבה: חטא של ציבור תמיד חמור יותר מכל חטא של יחיד. אין הצר שווה בנזק המלך.

7. גם הרדב"ז אומר, אולם מכיוון אחר - שו"ת רדב"ז ח"א סימן קפ"ז:

שאלת ממני אודיעך דעתי באלו הפריצים העוברים עבירות ביד רמה ובשאת נפש **וכשבאים לייסר אותם אומרים שימירו האם נייסר אותם** ולא נחוש או לא.

תשובה כל ימי אני מצטער על זה כי על כן תפוג תורה ואין כוח לכופ את הרשעים ועל זה **אני מתפלל בכל יום** שלא תארע תקלה על ידי, אבל מ"מ אגיד לך דעתי בזה.

לכאורה היה נראה לומר להניח אותם לעבור על קצת מצוות כדי שלא יעברו על כל גופי תורה. תדע דהא כתבו המפרשים דכייפינן לגרש בטענת מאיס עלי כדי שלא תצאנה בנות ישראל לתרבות רעה הרי שאנו מתיירין לגרש שלא מן הדין משום דלא תצאנה לתרבות רעה. אבל כד מעיינת בה שפיר תשכח דאין מכאן ראייה כלל דבהך כפייה אין אנו עוברין על דברי תורה דכיון שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני אגן סהדי דגמר בדעתו לגרש ברצון כדי לשמוע דברי חכמים וסמכינן אהך טעמא כדי שלא תצאנה לתרבות רעה אבל להתיר דבר האסור כדי שלא תצאנה אין לנו וכ"ש שלא נתיר לעבור על שום מצווה מפני חששא זו. וא"ת הא ניחא שלא נתיר אנו דבר של איסור אבל לא נייסר אותו ולא נמחה בידו מפני חששא זו. **הא ודאי ליתא שהרי כולנו ערבים זה לזה וקרא כתיב "ואם העלם יעלימו" וגו'.**

ותו שאם באנו לחוש לזה - **תתבטל התורה לגמרי, כיון שיתפרסם הדבר שבשביל חששא זו אנו מעלימים עינינו מהרשעים בני עוולה יוסיפו לחטוא וירבה הגזל והחמס והניאוף וכיוצא בזה** ולא מתקיים התורה אלא בשרידים וכן מצינו בכל דור ודור שמייסרים את הרשעים ולא חששו לחששא זו.

ותו דכי היכי דק"י"ל אין מעבירין על המצוות ואין מדקדקין אם זו קלה או חמורה **כך אין מעבירין על העבירות אעפ"י שזו קלה וזו חמורה** וכיון שמוטל עלינו לייסרו על עבירה זו שבאה לידינו אין מעבירין עליה.

ותו דכיון שהוציא אותו מפני **סופו לעשותו** וכן ראינו כמה פעמים שאע"פ שלא נייסר אותו הולך ופושע בלא סיבה ולכן ראוי לעשות המוטל עלינו ואם יצא יצא ואנחנו נושענו מערבותו שאין אנו ערבים במומרים והכי משמע ממאי דאמר רבינו הקדוש בשעת פטירתו בדרך נבואה ד' אחא בר אושעיי שמתניהו להנהו דאקפו פירי בכורא וחללו שבת ואשתמוד משום דשמתניהו. ואיכא למידק מאי אשמעינן תלמודא בהך מלתא ורבינו הקדוש גופיה למאי הלכתא ניבא דבר זה אלא לאשמעינן דאפי' אם נראה לחכמים שמפני שהם מנדין או מחרימין או מוסרין יצא לתרבות רעה לא יניחו בעבור זה מלדון ומלעשות כהלכה ולפי הנראה לא היה שם חלול שבת מן התורה אלא מדרבנן מדשמתניהו ותו לא ואפי"ה לא חשש כ"ש בני"ד שעוברים על התורה דודאי מוטל עלינו לקיים תורתנו ויהיה מה שיהיה אח"כ.⁴

² גיטין נ"ו. : "אמר: הואיל והווי יתבי רבנן ולא מחו ביה, ש"מ קא ניחא להו!"

³ וכתב היב"א שהובאו דברי העקדה בשו"ת מהרש"ם ח"ז (ס"ס קד). ובשו"ת דרכי שלום (סי' נ אות ז). ובשו"ת משיב דבר (חיו"ד סי' מג). ובשו"ת באר חיים מרדכי ח"א (חיו"ד סי' מ), וח"ב (חיו"ד סי' כא), וח"ג (חאה"ע סי' מט).

⁴ ועיין יב"א ד יו"ד ז שפלפל בעניין זה של חשש השתמדות במח' הרמ"א והט"ז: "החתי"ם הביא ראייה לזה מקידושין (עב), דרבי כי ניחא נפשיה אמר ביתא דסטיה איכא בבבל, היום סרו מאחרי ה'. דאקפי פירא דכורין בשבתא ואזלו וצדו בשבתא. (שהצף הביבר דגים הרבה והלכו וצדו בשבת. רש"י). ושמתניהו ר' אחי בר אישיה ואשתמוד. שהכוונה בזה להורות שאין לנו לחוש מלאסור איסור דרבנן, דצידה זו לא היתה אסורה מה"ת כיון שהצופס הנהר ליבשה, אף על פי שהשתמדו ע"י זה. ודין זה פשוט וברור... והנה עיקר הראיה ש' בשם החתי"ם (מקידושין עב), יסודתה בהר"י קדש, הוא **מהרא"י בפסקין** (סי' קלח). שהוכיח מכאן שמנדין ומחרימין על עבירה, ולא יניחו להמנע מזה מפני חששא שיצא לתרבות רעה. ע"ש. וכן פסק הרמ"א בהגה (יו"ד ר"ס = ריש סי' = שלד). ואמנם הט"ז שם חשב לדחות ד' הרמ"א מהלכה, אולם **הנקה"ב** הביא ראיות ברורות להרמ"א. וכן הסכים לדינא החתם סופר (יו"ד סי' שכב). ושכ"פ הגאון יעב"ץ בשו"ת שתי הלחם. וע"ש גם בשו"ת התשב"ץ ח"ג (סי' קפח) מוכח דס"ל כמהרא"י. וכמו שהוכיח במישור בשו"ת שמש צדקה (חיו"ד סי' מח). ע"ש. וע"ע בשו"ת חות יאיר (סי' קמא). ובשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' לב). ובשו"ת ראש משביר (חיו"ד סי' טז דכ"ג ע"ג). ובעקרי הדי"ט (סי' לד אות יא). ע"ש. **ובאמת שאפילו להט"ז ודעימיה שאין לנדות במקום שיש לחוש שיצא לתרבות רעה, היינו דוקא להמנע מעונש ולשבות מריב הנגרם ע"י הנידוי פן ינקש לצאת לת"ר. ובפרט בזמנים**

ואף על גב שכתבתי כל זה להלכה מ"מ יש למנהיג הדור להיות מתון בדברים כאלה לפי שאין כל האנשים שוין ולא כל העבירות שוות הא כיצד? אדם שהוא רגיל בעבירו' ובוטח בעצמו בטענתו אין חוששין לו ויהי' מה שיהי' ונעמיד התורה. ואם אינו רגיל וקרוב הדבר שישמע ממשיכין אותו בדברים עד שישבו מעט ואין ממהרין להענישו מפני התקלה וכן כל כיוצא בזה והכל לפי ראות עיני הדיין המנהיג ובלבד שיהיו כל מעשיו לשום שמים.

בשונה מהעקידה שסובר שהעלמת עין ציבורית נחשבת להסכמה וממילא לחטא של הציבור כולו ולא לאוסף של חטאים פרטיים, ועל כן הוא חמור יותר ואינו שווה ערך לנפילת היחידים לחטאים החמורים ביותר שיהיו; הרדב"ז אוסר מגי סיבות אחרות:

א. כל אחד מאיתנו כפרט חייב מדין ערבות.

ב. הכניעה לאיום יצור כרסום מתמשך בתורה ולדרישות נוספות עד שתבטל התורה לגמרי.

ג. יצירת הדרגה בעבירות אינה נכונה (וני"ל שגם הוא מסכים שבזמן פיקו"נ או היתר אחר אנו נדרג את האיסורים, ויש קלה וחמורה, אלא כוונתו שכאשר הטעם להקל הוא יצר הרע – אין הבחנה ודירוג בחטאים).

טעמים אלו שונים מהטעם של העקידה, לכן הוא פותח פתח להעלים עין כלפי מי שניכר עליו שהוא בתהליך התקרבות. שכיוון שבעתיד ישמור שבתות הרבה אומרים עליו "חלל עליו" ולכן גם לא נתפסים עליו בערבות וגם אין לחשוש למדרון חלקלק.

8. אבל משו"ת ריב"ש תכ"ה – מאה שנים לפני העקידה, משמע שהעלמת עין אינה אסורה ואפילו כשיש ציווי על הדיינים למגר את התופעה:

שאלת: לבאר לך, מה שכתוב בתורה: "ואל אשה בנדת טומאתה, לא תקרב לגלות ערותה". אם נאמר על כל אשה נדה: בין באשתו, בין בפנויה? ואם הוא כן... איך מורגל בפי כל אדם: פלונית פנויה מותרת? וחכמים ז"ל, איך הניחו שום קדשה בעולם? כי מסתמא, אינן מטהרות עצמן. ואיך לא תקנו: שום תיקון, או שום גדר של טהרה, בפנויה כדי שלא יכשלו בה רבים?...

ומה שהוקשה לך: איך חז"ל הניחו שום קדשה בעולם, שהרי אינן מטהרות עצמן. חלילה שחז"ל יניחו קדשה, ויתירוה! ואף אם תהיינה טובלות לנדותן. והכתוב צווח: "לא תהיה קדשה מבנות ישראל". וכתב הרמב"ם ז"ל שהיא אזהרה לה, ולהבא עליה. והרמב"ן ז"ל כתב, בפי' התורה: שהיא אזהרה לב"ד, שלא יניחו בנות ישראל להפקיר עצמן, לישב בעיניים על הדרך, או בקובה של זונות, לזנות לכל יבוא. ובאו ונצווה על דורנו, שאין דומה יפה.

וגדולי הדור, העלים יעלימו את עיניהם, פן יכשלו בני פריצי עמנו, בנוכריות, ותצא אש, ומצאה קוצים, ונאכל גדיש.

והקדשות שהיו בימי חז"ל, שלא ברצון חכמים היו. אדרבה! היתה גזרה, ושמד: לגזור עליהם כן...

ומה שנפלא: איך לא תקנו טבילה לפנויה, כדי שלא יכשלו בה רבים? ואין כאן מקום תמה! שהרי כיון שהפנויה אסורה, כמשי"כ. אדרבה! אם היתה טובלת, היה בה מכשול: שהיו מקילין באסורה; כיון שאין אסורה, אלא מדרבנן.

הריב"ש אמנם מתנגד לתקנה של ב"ד, אך לא מתנגד להעלמת עין כדי שלא יכשלו באיסור גדול יותר. הריב"ש גם לא תולה את ההיתר ב"תהליך של התקדמות".

ג. העלמת עין של ב"ד מאיסור אחד שעושים הרשעים ע"מ לרכז מאמצים למגר איסור אחר:

9. שו"ת הרשב"א חלק ה סימן רל"ח – מותר להעלים, כאסטרטגיה לתקופת מעבר:

"וזה מה שהשבתי לחכם ר' יעקב בן הכסף, בעל ישיבה בטולטולה, על הנהגת המדינה זו, ויסור העוברים..."

דע לך עוד, כי אי אפשר לנהוג בכל האנשים במידה אחת. וזכור נא ענין דוד אדונינו מלכינו, אשר נהג להעלים עינו מיואב ושמעון, ואף על פי שהיו בני מוות. והטענה שאמר: כי היום ידעתי שאני מלך על ישראל. כי לכל זמן מזומן, והעלמת עין מן העובר, לעתים מצווה⁵, והכל לפי צורך השעה. והחכם מעלים עיין לעתים בקלות. ואני רואה שצריך שיתחזק ענין התקנות בתחילה, ולא יכנס במחלוקת.

וכבר ידעת ענין מלכנו הראשון שאול, כי היה כמחריש. והעלמת עין בדבר זה, עד אשר יחזקו זרועות העומדים על הפקודים, מצווה רבה. והמקיים את המצווה, עשה סמוכות לתקנה, ובנקלה חומה בצורה. ואחר תחזקנה ידיך, ומלכת בכל אשר תאווה נפשך...

זהו עצתי, שתפתה בלשון רכה, פעם ושתיים. והרבה רעים על הרעים, שמאל דוחה וימין מקרבת, אולי יזכו, וישבו מדרס הרעה, ורשעים עוד אינם. ואם לא ישמעו, ויעברו בשלח יעבורו, תלוש ומרוט, טול מקל והך על קודקדם, אלף ופרוטרוט... וצריך מתון והסכמה והמלכה, ומתוך כך יסור הרבים לשום שמים. כי כל שהמעשה גדול, וחזקת היד רצה, צריך יותר השגחה והסרת הכעס. וצריך שיהא הדיין חושש את עצמו, שמא אש קנאתו לשי"ת תבער בו, ותהיה גורמת להעלם הדרך הטוב והנכון מעליו. על כן, כי תבא הנקימה לפניו, בעודה בכפו לא יבלענה, שמא יאכלנה פגא. אלא יבשלנה, וימתיקנה בסוד הזקנים, וישירים בלבותם. ואם יש אנשים רשעים מפורסמים, ורצית למתקם, ועוד הם בתמורויהם עומדים, תמנה עם הזקנים, בין להלקות, בין לקוץ יד או רגל, ואפי' להמיתו.

לדעת הרשב"א העלמת עין אינה דרך קבועה, אלא רק שלב בייניים, אסטרטגיה. הוראת שעה כדי להתחזק במקום.

האם דברי הרשב"א מנוגדים לעקידה או לרדב"ז? לא בהכרח. לגבי הרדב"ז ניתן לומר בבירור שאין מח' ביניהם, אלא הם מדברים במקרים שונים. במקרה של הרדב"ז מדובר להימנע מלהגיב על חטאים שנעשים, מחשש ומאיום שאם נטפל בזה – הרשעים יחצו את הגבולות ויעברו חטאים חמורים יותר שכרגע אינם נעשים. לעומת זאת הרשב"א מדבר שכבר חטאים גם בזה וגם בזה וב"ד מעלים עין כרגע מאיסור אחד ע"מ

אלו דורות החופש והדרור (דימוקרטיא) שאיש הישר בעיניו יעשה, צריכים להתאזר ולהתנהג בחכמה ובתבונה, ולא בסופה ובשערה, לבל לדחות אבן אחר הנופל. וכמ"ש בשאלת יעבי"ץ (סי' פ), אודות מי שמגלה זקנו בתער, שבוה"ז שאין בידינו להעמיד משפטי התורה על תלם, אין להפגיע בו מדת הדין, כי בחזקה לא יפעלו מאומה אם לא במענה רך לאשר נגע ה' בלבו, ואם נבא להפגיע בהם מדת הדין יפקו מנן צוארני צוארני. ע"ש. וכן הובא בתשו' חיים ביד (סי' ז). ובשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח סי' יא). ע"ש. וכבר הזהיר על כיו"ב הרדב"ז בחדשות (סי' קפז) שראוי למנהיגי הדור להיות מתונים בכיו"ב. וע"ע בטי"ז (סי' שלד סי' כג). ובשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' קנג). ע"ש. אבל להתיר איזה איסור דרבנן כדי שלא יבואו לעבור על איסור תורה, אפי' הוא איסור חמור, פשיטא שאין מקום לזה כלל להקל ראש ח"ו באיסורים דרבנן. וכ"כ להדיא בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חאה"ע סי' קמ). וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"א (סי' נ וסי' קז). ע"ש. (וע"ע בשו"ת בית שער חיו"ד סי' תכה). וכן מתבאר מדברי הרדב"ז בח"ד (סי' רפז), שאין להתיר איסור הקל (של הנטען על האשה לא ישאנה), כדי שלא יעבור על איסור חמור. כי אדרבה הלעיטהו לרשע וימות. ע"ש. וכ"כ כיו"ב בשו"ת חתם סופר (חאה"ע ח"א סי' לו). ע"ש. ועי' היטב להרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' קלב). ובשו"ת תעלמות לב ח"ג (סי' כט). ואכמ"ל. [ועי' בכסא אליהו יו"ד (ר"ס שלד) כי מה שצ"ע מהריק"ש על דין זה לקידושין עג לא ידע כוונתו. ע"כ. ולפלא שלא הרגיש שכוונתו להגמי' קידושין (עב) הני"ל. וכן מ"ש הטי"ז בשם הקובץ: שהביא רא"י לזה מהאגודה, ובאגודה שלנו לא נמצא כלל, הנה פשוט שצ"ל מהאגודה, והיינו האי דקידושין (עב) הני"ל. וכבר העירו בזה בח"י הרש"ש (קידושין עב); ובשו"ת חיים ושלוס ח"א (סי' יב דל"ב ע"ב והלאה). ובשו"ת שמע אברהם (סי' לו). ע"ש.]

⁵ ע"פ יבמות ס"ה: "ואמר רבי אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון: כשם שמצווה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצווה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע."

לרכו מאמצים באיסור אחר. כלומר יש לחלק בין שמטרת העלמה היא למנוע חטא שעדיין לא קיים, לבין העלמה שהיא ע"מ לטפל ולמגר חטא שכבר קיים.

ושרש ההבדל בין שני המקרים קשור בדברי הרדב"ז שהחשש הוא מכרסום מתמשך בהלכה ע"י הרשעים. החשש הזה תלוי בשאלה **מי אקטיבי?** האם מי שאקטיבי אלו הרשעים, **שבאים** שלהם ובלחץ שהם מפעילים על ב"ד גורמים **לשיתוק** ב"ד? או שב"ד אקטיבי **ומחליט** להעלים עין ע"מ לתקוף חזית אחרת שהיא אפשרית לניצחון **ע"מ לחזק את מעמדו?** יש העלמת עין הבאה מתוך **חולשה ושיתוק** ויש העלמת עין הבאה מתוך **עוצמה ואקטיביות**. כך גם בסוף דברי הרדב"ז שהתיר להעלים עין כאשר מדובר באדם הרוצה להתקרב. התנועה היא תנועה של התקדמות ואין העלמת העין מבטאת חולשה אלא התעצמות של התורה.

10. מקור ההיתר של הרשב"א – סוטה מ"ח.⁶

אמר רב יוסף: זמרי גברי ועני נשי – פריצותא (קצת), זמרי נשי ועני גברי – כאש בנעורת (ערוה גדולה). למאי נפקא מינה? **לבטולי הא מקמי הא**.

11. רש"י:

כאש בנעורת - לפי שהעונה, **מטה אזנו לשמוע את המזמר** לענות אחריו, ונמצאו האנשים נותנים לבם לקול הנשים וקול באשה ערוה, כדכתיב: "השמיעני את קולך" ומבעיר את יצרו כאש בנעורת. אבל זמרי גברי ועניין נשי - קצת פריצות יש דקול באשה ערוה, אבל אינו מבעיר יצרו כל כך, שאין המזמרים מטים אזנם לקול העונים.

לבטולי האי מקמי האי - אם אין שומעין לנו לבטל את שניהם - **נקדים לבטל את זה** שהוא כאש בנעורת.

לפי רש"י יש כאן הדרכה של **ריכוז מאמצים בחינוך**. לא לנסות ללכת על כל הקופה כשאין לך יכולת לכך כי אז תפסיד הכל. יש לעשות סדר עדיפויות את מה כדאי לתקוף חינוכית.

מהגמרא מוכח שהעלמת עין מתוך הבנה שאין הדבר נשמע אינה נחשבת כהסכמה ולחטא ציבורי, עכ"פ כל עוד ב"ד נלחם במה שיכול להילחם. ויש להעיר שגם כאן לא מדובר שהם עוברים על זמרי נשי ואנו נבוא ונאמר להם לעשות הפוך. אלא הכוונה שהם עוברים על שניהם ואנו באים ונלחמים על זמרי נשי ומעלימים עין כרגע מזמרי גברי. וזה ממש כדברי הרשב"א.

הקריטריון על מה להעלים עין ועל מה להילחם: במקרה של הגמרא בסוטה נקדים לטפל בדבר שהוא **חמור הלכתית**, אולם זה מפני **שה בידנו לתקן** ועל זה ישמענו לנו. ואה"נ אם **מה שיש בכוחנו זה לטפל בדברים קלים** – נטפל קודם בהם. וכ"כ הרשב"א שם:

12. שו"ת הרשב"א חלק ה סימן רל"ח:

"וזה מה שהשבתי לחכם ר' יעקב בן הכסף, בעל ישיבה בטוליטולה, על הנהגת המדינה זו, ויסור העוברים.

דע: כי **לשון רכה** תשבור גרם, ולעולם כל מישר ומישר, ופנה דרך לפני העם, **להסיר המכשלה את העם צריך לעלות מן הקלה אל החמורה**. ואין נוטלין כל החבלה ביחד⁷, ואחר **כוונת הלב הדברים אמורים**. כבר ידעת מ"ש בנוזר (דף כג): **גדולה עבירה לשמה, ממצווה שלא לשמה...**

א"כ שלושה כללים בהעלמת עין המותרת: א. לא מדובר **במציאות סטאטית** – שמבטאת חולשה, אלא **במהלך אקטיבי של ב"ד המבטא רצון להתעצם** (כגון שנלחמים בדברים האפשריים ומעצימים את הכוח לעתיד, או כשניכר שהחוטא מתקרב לשו"ב). ב. מטרת העלמת העין אינה **מחשש לאיום** שאם נלחם הם יחטאו יותר, אלא מתוך רצון **לשמוע על הכוח להיאבק בדבר שאפשרי לתקן**. (כלומר כרגע הם חטאים בשניים ואני מעלים עין מאחד ונלחם בשני. ולא שאני מעלים עין מאחד מחשש שם אטפל בו הם יעברו מעתה לחמור יותר). ג. הקריטריון להעלמה הוא

⁶ **לגבי גדר "ניחא ליה לחבר"**:

עירובין ל"ב: "האומר לחברו (עם הארץ שאמר לחבר) צא ולקט לך תאנים מתאנתי - אוכל מהן עראי, ומעשרן ודאי. מלא לך כלכלה זה תאנים מתאנתי - אוכל מהן עראי, ומעשרן דמאי. במה דברים אמורים - בעם הארץ, אבל בחבר (חבר שאמר לעם הארץ וחבר אחר שומע) - אוכל ואינו צריך לעשר, דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: במה דברים אמורים - בעם הארץ, אבל בחבר - אינו אוכל עד שיעשר, לפי שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. אמר רבי: נראין דברי מדברי אבא, מוטב שיחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף, ולא יאכילו לעמי הארץ טבלים... במאי קמפילגי? רבי סבר: **ניחא ליה לחבר דלעביד הוא איסורא קלילא, ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה**. ורבן שמעון בן גמליאל סבר: **ניחא ליה לחבר דלעביד עם הארץ איסורא רבה, ואיהו אפילו איסורא קלילא לא ליעבד**".

רמב"ם מעשר ג': "אם אמר החבר לע"ה ללקוט לו ושמע חבר אחר זה האחר אוכל ואינו צריך לעשר שאין החבר מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו וחזקתו שהפריש עליה ממקום אחר, אעפ"י שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף, **כדי לסלק המכשול מלפני ע"ה - תורמין**". **תוספות**: "ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה - והא דמסיק פ"ק דשבת (דף ד.) גבי הדביק פת בתנור דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך? הכא שאני **שהוא גורם לו לעבור** שהוא אומר לו לקוט וסובר שעשרן.

ומיהו קשה דבפרק... בתרא (דף קג): דכתן דעלתה לו יבלת (מום) - חברו חותכו לו בשינוי (כי בשיניים של עצמו הווי איסור תורה אבל בשיני חברו הווי דרבנן לשיטה זו), כדי שיעשה עבודתו. ואף ע"ג דאי לאו עבודתו היה אסור, והתם לא שרינן רדיית הפת שהיא מדרבנן? ואומר ר"י שיש לחלק בההיא דהדביק **לפי שפשע** שהדביק סמוך לחשיכה ואע"ג דהוי שוגג איבעי ליה לאסוקי אדעתיה. אבל בהך דלא פשע מידי - שרי.

והא דשרי (גיטין דף לח): בחציה שפחה וחציה בת חורין לשחררה כשהגהו בה מנהג הפקר, אע"ג שעובר בעשה? לא דמי פריצות דידהו למדביק פת בתנור, שאותו לא היה אנוס כלל **אבל שפחה האסורה לעבדים ולבני חורין והיא להוטה אחר זנות אי אפשר שלא תכשיל בני אדם ודמו לאונסין**. ועוד דהוה ליה **כמצווה דרבים**, כדמשני (שם): גבי ר' אליעזר ששיחרר עבדו להשלימו לעשרה מצווה דרבים שאני."

שו"ת חוות יאיר סימן קמ"א: "ודווקא במידי **דחברו לא פשע כלל** חיישנן ככה"ג ואמרין "מוטב וניחא לת"ח ליעבד איסורא זוטא" וכי."

⁷ היסוד האמוני שיש כאן זה שאין בתורת ישראל "הכל או לא כלום" כל מה שמצליחים לתקן - עדיף. ולכן וודאי שלא מתייאשים מהחוטאים ומתירים להם לחטוא יותר ממה שכבר עושים - שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן מ"ד: "אודות ביהכ"נ אחד **שמתפללין שם אנשים ונשים בלא מחיצה ביניהם**, אבל אינם מעורבין אלא אנשים בצד אחד ונשים בצד אחר, ובאו איזה אנשים עם הראבאי שלהם ואמרו להם **שכיון שבלא מחיצה נמי אסור לכן רוצים שישבו מעורבין ממש זה אצל זה** ונשאל כתר"ה משופטי המדינה אם יש ממש בטענתם?

הנה פשוט שאין ממש בטענתם, מאחר **דבישיבת מעורבין ממש הוא הרבה יותר חמור מליישב בצד אחר בלא מחיצה**, וכשעורבין עברה קלה אסור להסיתם לעבור עברה חמורה. ואדרבה במקום שיושבין מעורבים ממש **יש להשפיע עליהם אם אפשר שלכל הפחות יישבו מפורדן בצד אחר כדי שתהיה העברה באופן קל**. וראיה לזה מגמ' סוטה... ופרש"י... חזינן מפורש **דמחויבין ב"ד וכל אדם אף באופן שאין בידם לבטל האיסור לגמרי, שיבטלו לכל הפחות מה שבידם** שלא יעשו האיסור בכאש בנעורת שחמור יותר אלא באופן שהוא פריצותא שקל מזה אף שג"כ אסור. וא"כ ודאי כשאחד יסיתם לעושיין האיסור באופן קל שיעשו באופן החמור הוא חוטא ומחטיא את הרבים. וממש כן הוא בעניין זה, שאם רואים אנתנו מקום שיושבין מעורבין וא"א לנו לעשות שיתפרדו ויעשו שם גם מחיצה ביניהם כמו שהוא הדין מחויבין **אנחנו לעשות מה שבידינו** אם ישמעו לכל הפחות שיתפרדו הנשים לצד אחר אף שעדיין יעשו איסור אבל לא באופן החמור יותר. וא"כ בעובדא זו שיושבין מפורדן אך בלא מחיצה ודאי אלו האנשים והראבאי שלהם שרוצים לעשות שיהיו מעורבין ממש הם מחטיאין את הרבים. ידדו, משה פיינשטיין."

מה שכרגע אין בכוחנו לכבוש ולא לפי מה שיותר קל או חמור בהלכה או לפי מה שדורש ציבור החוטאים. (למעשה ההנהגה מחליטה במה להיאבק ולא לפי מה שהציבור דורש לוותר לו.)

דוגמא: הסיפור בבית הספר אבני החושן בשוהם שנעשה רוב בקרב וועד ההורים להעלות את הכיתות המעורבות בנים ובנות מכיתה ג' לכיתה ד'. במהלך מו"מ הוסכם לוותר על כך (מתוך הבנה שלא ניתן להיאבק על זה ומתוך הכרה שההחלטה כבר נעשתה ויש בכוחם לבצע זאת) בתנאי לחיזוק השעות התורניות בבית הספר.

יש להעיר שבמקרים רבים מורה הוראה אחד יראה בהעלמת עין של ב"ד חולשה וכניעה לאיום הפושעים ואילו השני יראה באותה העלמה חיזוק המעמד של ב"ד בעיני הציבור וקשר קפיצה לחיזוק עניינים רבים בת.

האם העקידה גם יסכים לדברי הרשב"א?

כאן אנו מגיעים לחילוק נוסף בין המקרה של הרשב"א למקרה של העקידה: במקרה של העקידה היה בכוח ב"ד למגר את תופעת הקדשות היהודיות. אלא שלא רצו לעשות כן מחשש שהחוטאים יפנו לחטוא בחטאים חמורים יותר. לעומת זאת במקרה של הרשב"א ושל הגמרא בסוטה מדובר שלא יכולים ואין בכוח ב"ד להיאבק באותו עניין שמעלימים את עיניהם. ברור שהרשב"א סבר שכאן לא ניתן לומר שזוהי חטאת ב"ד שלא צעק במקום שגם כך לא שומעים. האם גם העקידה יודה לכך? או שמע לדעת העקידה ב"ד צריך למחות ולא להעלים עין אפילו כשאין בכוחו להיאבק, כדי שלא יתפרש שהוא מסכים לעניין? - נראה שנחלקו בדבריו הצי"א והיב"א:

13. שו"ת יביע אומר ח"ד יו"ד ז:

נשאלתי אודות מסעדה שאוכלים שם יהודים, ובעל המסעדה מוכן לקבל השגחת הרבנות המקומית שיהיו המאכלים שבמסעדה כשרים כדת, ולציית להוראות המשגיח במה שנוגע לכשרות המאכלים, **בתנאי שהמשגיח יתעלם מהרוצים לאכול מאכלי חלב (גלידה) מיד אחר בשר, או אפילו שיאכלום ביחד בצונן**. אם כדאי לקבל התנאי הנ"ל למנוע מכשול מאכילת נבלות וטרפות ובשר בחלב ממש, או י"ל הלעיטהו לרשע וימות.

לכאורה היה מקום לומר שאין לרבנות לקבל עליה הפקוח על כשרות המסעדה, כל זמן שלא יסכימו לציית לכל ההוראות בין איסורי תורה בין איסורים דרבנן. וראה לזה ממ"ש בס' העקדה... וה"נ בב"ד שהמפקח מטעם הרבנות יוצא ונכנס ורואה אוכלים בשר וחלב בזא"ז מיד מבלי לדבר דבר וחצי דבר, **י"ל שחטאת הקהל הוא ואין לב"ד להזדקק לכך**.

אולם באמת שהחילוק מבואר, **זה העקדה מיידי באופן שמוידיים את האיסור ממיתה ללאו, ותו לא**. אבל כאן הרי כל השגחת הרבנות על מצרכי המזון שיהיו כשרים, ואם אנשים פרטיים ירצו לאכול חלב אחר בשר, **ואין ביד המשגיח למחות מפאת החופש והדרור השורר בארצנו**, אין לזה כל קשר עם עצם ההכשר של הרבנות על המאכלים...

וכן בקודש חזיתיה להגאון הר"מ פיינשטיין שליט"א בשו"ת אגרות משה (חיו"ד סי' נב) שנשאל בני"ד. וכתב: שאף שבודאי אין להתיר שום איסור דרבנן לרשעים שאומרים שאם לא יתירו להם יעברו איסורים חמורים דאורייתא, ואפי' ישתמדו אין לנו לחוש לזה... אבל בכאן איני רואה שום חשש מלהנהיג כשרות במסעדה אפילו יהיה מי שיעבור למכור מאכלי חלב אחר בשר להרוצה בכך.

שעיקר ההכשר על המאכלים ולא על המוכרים וכו'. ולכן דבר גדול הוא להנהיג כשרות ע"י משגיח חרדי ובר דעת שלא יוכלו לרמותו, **ולהציל אלפי נפשות ממאכלות אסורות, ואף למנוע כמה שאפשר מרשעים שלא יעברו על איסורים היא מצוה גדולה...** ועכ"פ בני"ד אפילו היו כל האוכלים במסעדה עוברים על איסור אכילת בשר וחלב ביחד, כדאי הדבר לתקן מה שאפשר, **כיון שאין בידנו למחות**, ולהכי עדיף למעט באיסורים שלא יעברו על איסורי תורה באכילת נוי"ט וכו'. וכעין ממ"ש בסוטה (מח:)...

הטענה של האג"מ שהכשרות על המוצרים ולא על המכירות, אינה מספקת לבעל העקדה שכתב שלא רק שאסור להסכים, אלא שאפילו העלמת עין ביודעין היא כהסכמה. ועל כך צמצם היב"א **שדברי העקדה הם כשניתן למחות**. גם לגבי החשש של הרדב"ז בעניין הכרסום המתמשך – ענה היב"א שכאן המקרה שווה למקרה של הרשב"א והגמרא בסוטה: כולם אוכלים כבר טרפות, ואנו דורשים רף שהם מוכנים לקבל – מאכלים כשרים, ומעלימים עין כרגע ממכירת בשר וחלב יחד. יש כאן התקדמות בדבר אחד והעלמת עין מדבר אחר. [ולפי"ז אם באמת היה כבר הכל כשר לגמרי ופתאום בעל המסעדה רוצה להוריד את רמת הכשרות ומאיים שאם לא נעשה כן יסיר את ההשגחה לגמרי – גם היב"א יודה שלא נסכים לו. מפני דברי הרדב"ז. וכן אם היה בידנו לחייב את בעלי המסעדות שלא למכור בשר ליד חלב כלל – היינו חייבים לעשות כן, מפני דברי העקידה.]

14. שו"ת ציץ אליעזר י"א, נ"ה (תגובה ליב"א):

על דבר אם יש לרבנות כאן בארץ לתת הכשר ולהעמיד משגיח בבית מלון שבעליו מקבל עליו שלא להאכיל למארחיו נבילות וטריפות ולא לבשל בשר בחלב, אבל מודיע מפורש שיאכיל להרוצים בכך מאכלי חלב מיד אחר בשר ואפילו ביחד בצונן, ומתנה שעל המשגיח שיעמידו יהא עליו להתעלם מזה. כי ראה ושמע לכמה גדולים הטוענים שיש להציל מה שניתן להציל למנוע מרשעים שלא יעברו על איסורים, ולהציל מאות נפשות המתאכסנים שם ממאכלות אסורות.

לפענ"ד נראה שבשום פנים אין לרבנות לתת הכשר ולהעמיד משגיח בבית מלון כזה המטיל תנאי ומום בקדשים באותה מצווה גופיה שרצונו כאילו לאחזוקי בה למראה עיניים, כי פשוט יש בדבר כזה משום **נתינת יד רשמית** לפושעים המלעיגים על דברי חכמים ומזלזלים בדברי סופרים ואומרים "דין הניין לי ודין לא הניין ליי", ויש בזה למעשה לא רק נתינת יד אלא גם **נתינת הכשר לאי זהירות בקלה כבחמורה ולהפרדה בין דברי תורה לדברי סופרים**... ונתינת גושפנקא רבנית לבכזאת אני רואה לחמור ביותר על אף שמאידך יצילוהו ויצילו את המתאכסנים ממאכלות אסורות יותר, ואין ההצלה שווה בנזק... כי ידועים המה דברי העקידת יצחק פ' וירא (שער כ).

ולמעשה אי ההמחאה תתפרש בעיני כל כהסכמה למעשה לסוגי בתי מלון כאלה, **וברור הדבר כי זה יגרור שהרבה בתי מלון ששמרו עד כה על הכשרות כנדרש יפרקו עולם מעל צווארם**, כי כידוע רבו המתפרצים היום בעו"ה ורק מתוך הכרח ושמירה על פרנסתם מציינים להנדרש מהם בחלקת - הכשרות ובראותם תופעה כזאת יאמרו הותרה הרצועה ויצווחו כלפי הרבנות מה נשתנו אלו מאלו והרבנות תעמוד חסר אונים כלפי דברי הלעג הקלס והשחוק שיטחו מולם. דלאינשי חמירא אכילת בשר וחלב בצונן כבישולם יחד. ואחרית השמירה על הכשרות מי ישורנה? ואנה אנחנו באים. מצינו להגאון המהרש"ם ז"ל בהגהותיו בספר ארחות חיים על או"ח סי' תקנ"א אות ל' שעל יסוד דברי העק"י האמורים לא הסכים לבטל המנהג הקבוע שלא לקבוע מקולין פתוחה למכירת בשר כשר בין ר"ח לט' באב אע"פ שע"כ יהיו אנשים פושעים שילכו לטבחי עכו"ם ויקנו בשר טריפה עי"ש...

הצי"א יוצא נגד הפסיקה של היב"א משתי סיבות:

א. הסיבה של העקידה – כלומר הוא רואה את דברי העקדה באופן קטגורי מוחלט – העלמת עין מובהקת אינה מותרת אפילו כשאין בידך **למחות** כי זה כהסכמה. וכל פעולה של ב"ד אינה יכולה להיות באופן שמעלימים עין מאיסור ביודעין. זה הרמת יד בתורה.
ב. הוא מוסיף את הטענה של הרדב"ז – החשש מכרסום מתמשך. – ועיין לקמן.

ואמרת להעיר על מ"ש הדר"ג בספרו הנ"ל... ובאמת שאין לדמות נידון דין לדברי העקידה, כי רב המרחק ביניהם, ולא קרב זה אל זה. כי אילו היה הדבר בידיו להעמיד דגל הדת על תילה, בוודאי שהיה עלינו למחות בכל תוקף ולייסר את החטאים בנפשותם, ובפרט את מכשילי הרבים. אבל בדור יתום זה אשר בעוה"ר אין מי שיכול ויודע להוכיח, ומכ"ש למחות, והחופש והדרור והמתירנות שולטים בכל עוז, הרי ידוע לכל שתפוסת כל בתי המלון במדינה מלאה פה לפה במשך חודשים רבים בימות השנה, ורבים אנשים תמימים מיראי ה' הבאים כתיירים לא"י אינם מעלים על דעתם שיש בתי מלון בארצנו הקדושה שאינם כשרים, ונכנסים לשם ואוכלים ושותים כל צרכם בלי שום פקפוק, ואם לא יהיה משגיח ירא שמים בכל מלון ומלון, עם תעודת הכשר, יכניסו בעלי המלון נבלות וטרפות ובשר בחלב ממש וכל מרעין בישין אל בית מלונם, ונמצא שאנו מכשילים רבים מיראי ה' באכילתם לתומם נבלות וטרפות, בין באונס בין ברצון, כי לא תמיד ימצאו מקום בבית מלון שהוא כשר למהדרים, להתארח בו במשך שהותם בארץ. והנה בנידון העקדה רצו בית דין לעשות בקום ועשה לטהר את הפנויות ולעבור על הפסוק "לא תהיה קדשה בבנות ישראל", כדי להציל הנואפים מעוון אשת איש, וזה בוודאי לא יעלה על הדעת לעשות כן, שבה יוקל האיסור על הפרוצים לזנות, בחושבם שהם עושים ברשות ב"ד, ופירצה קוראת לגנב... אבל בני"ד התעודה של הרבנות הראשית מעידה שהמטבח של המלון כשר תחת פיקוחו של משגיח ירא שמים, ואכן הדבר כן, אלא שיש אנשים רשעים שדווקא רוצים לאכול מאכלי חלב אחר בשר, ונפש רשע אותה רע, עוונתו ישא האיש ההוא וכל ישראל נקיים, שהרי אין יד הב"ד במעל הזה, וכל חשקם ורצונם הוא רק לספק אוכל כשר באמת לאורחים המתארחים בבתי המלון. והרוצה לסמוך עליהם ולאכול בכשרות עליו נאמר צדיקים ילכו בס, והחטאים בנפשותם שרוצים דווקא לאכול מאכלי חלב אחרי בשר, עליהם נאמר ופושעים יכשלו בס, ועכ"פ אין לזה שום שייכות למתן התעודה של הרבנות המעידה שהאוכל כשר, שכל מטרתם כדי שכל איש ירא ה' יוכל למצוא מנוח במלון הקרוב אליו, ולסמוך על הכשרות שבמלון, שנעשית תחת פיקוח של משגיח יר"ש מטעם הרבנות הראשית, ולהציל רבים מעון. ועינא דשפיר חזי להרשב"א בתשובה חלק ה' (סימן רלח) שכתב, ודע כי לשון רכה תשבור גרם, ולעולם כל מישר דרך להסיר המכשלה מן העם צריך לעלות מן הקלה אל החמורה, ואחר כוונת הלב הדברים אמורים. וכבר ידעת מה שאמרו חז"ל: גדולה עבירה לשמה ממצווה שלא לשמה.

ומה שנסיייע כתר מדברי המהרש"ם בהגהותיו בספר ארחות חיים... אין זה עניין לני"ד, כי שם אין לחוש לתקנת החוטאים שיעשו בשאט בנפש לקנות בשר נבלה וטרפה למלאת תאוותם, ולגרום פירצה של ביטול מנהגי ישראל, שכל אחד מהקצבים יפתח האיטלוי שלו למכירת בשר בפרהסיא, עד שיתבטל מנהג כשר זה שפשט בכל תפוצות ישראל... אבל כאן אנו חוששים לתקנת האנשים התמימים יראי ה' שימצאו בשר כשר במלון הקרוב אליהם, ולא יתגאלו ח"ו בנבלות וטרפות... החילוק משולש:

כלפי האמירה שנתנית התעודה כהסכמה – התעודה רק מעידה על כשרות המאכלים ולא על מה קורה במסעדה.

כלפי הטענה שהעלמת עין כהסכמה – רק כשביד ב"ד למחות וכאן אין בידיו, כנ"ל.

כלפי החשש של הדרב"ז שיהיה כרסום מתמשך - שם החוטאים רצו למלאות תאוותם ואנו אין לנו עניין להכשיר זאת, אבל כאן יש עניין לתת יש למי שרוצה לאכול כשר אלא שהוא תמים. וכבר הערנו שלגבי השאלה האם יש כאן התקדמות או נסיגה – יש מצבים שההסתכלות מורכבת מאוד. יכול להיות שמצד אחד יש רווח גדול שהרבה אנשים יתחזקו לשמור כשרות וזה יקדם אותם בעניין, ומצד שני יהיו בעלי חנויות שיקחו את זה למקום המאיים וינסו גם הם לקבל היתר. כשמדובר בהתנהלות ארצית ולא מקומית קשה לעמוד על התנאי שמדובר בכל מקום בהתקדמות: ממקום שמוכר טרף למקום שמוכר כשר למחצה, ולא מדובר במקום שמכר כשר לחלוטין ועתה רוצה לצמצם וגם יש בידיו כוח למנוע ממנו זאת.

המח' בין היב"א לצ"א כפולה: א. האם העקידה מדבר גם כשאין בידיו למחות. ב. כיצד להסתכל במקרה המורכב של ימינו כלפי שאלת הכרסום המתמשך.

משום כבודו הגדול עלי של ידידי הגאון הראש"ל והרה"ר שליט"א, ויקרת דבריו, הדפסתי את מכתבו הנ"ל, אבל באשר האמת אהוב על הכל אוסיף להביע חו"ד שנית בקשר לדברי בספרי שם סי' נ"ה, כי לדעתי אין בכל האמור בכדי השב, וההשוואות אינן דומות וכפי שמרגיש קצת גם בעצמו בדבריו. וניתנה להיאמר שקיימת בינינו הבדלי גישות להלכה זאת. ולאור כל הנימוקים שכתבנו שם בגמרא ובסברא משנתנו בזה לא זה ממקומה.

הדילמה האמיתית בה מתמודד מורה ההוראה בשאלות מסוג זה הוא המתח בין תפקידו להורות הדין וההלכה, לבין תפקידו לקרב צאן מרעייתו לאבינו שבשמים; בין המחויבות להיות עבד לעם קדוש ובין המחויבות להיות עבד ה' ולומר את דבר ה'. על פי רוב קירוב הבנים לאביהם שבשמים נעשה ע"פ הוראת הדין וההלכה, ומתוך קבלת עול תורה ומצוות. אך פעמים וישנו מתח או התנגשות בין ההלכה לבין מצבם הרוחני של בני הקהילה... לגרום להתבטאות חריפות נגד ההלכה והרבנות... לגרור את הציבור למלחמות פנימיות שפעמים והתוצאות הרוחניות למלחמות אלה חמורות.

סיכום: העלמת עין של ב"ד מעבירות שהציבור נכשל בהן מחשש שהמלחמה בהם תגרום להידרדרות גדולה יותר: לעקידה – אסור; לריב"ש – מותר; ונראה שהפוסקים הסכימו בעניין זה לעקידה.

העלמת עין של ב"ד מעבירות שהציבור נכשל בהן שאין בכוחו לבטל ע"מ לשמר כוח וסמכות להילחם במה שהציבור נכשל וניתן לתקן – הרשב"א מתייר וכן נראה דעת הדרב"ז. לדעת היב"א גם העקדה יודה לזה, ואילו לדעת הצי"א העקדה לא יודה לזה. נקודת המח' – האם ב"ד הוא שלוח רחמנא או שלוחי דידן. נותן התורה או מחנך. והאם התורה היא החכמה ה-להיות השלמה או הדרך לתיקון האדם.

ד. היתר איסור (שהציבור שומר עליו) ע"י ב"ד בהוראת שעה ע"מ לתקן דבר אחר שנופל בו הציבור:

הנקודה השנייה שחידש העקדה ע"פ הרמב"ם במו"נ: במו"נ מדובר שמטרת הציבור היא ללכת נגד התורה. לעומת זאת העקידה מדבר אפילו כשמטרת ב"ד היא לתקן. גם דבריו אלו סותרים הלכה מפורשת:

⁸ בשו"ת יב"א ד אה"ע ד התיר הקמת ביה"ס שמעורב בנים ובנות אם בלא זה יכלו לבני"ס חילוני. אולם שם לא התיר אלא עד גיל תשע, שעד אז אין איסור גמור אלא עניין של חינוך לריחוק מנשים. עוד עיין ביב"א א יו"ד ט"ו, ט"ו שתמה על הדי"ת בשם שורש מיעקב שלא התיר לאשה לספור ז"י בלי המתנת ה' ימים, ומרות שבגלל זה בעלה יבוא עליה לפני טבילה. אולם גם שם התיר כיוון שבשעה"ד ניתן לסמוך על דעות מקלות שא"צ המתנה אלא לטהרות או שסגי בגי' עונות או שסגי כשהולכת או כששופטת וכו', ואין כאן היתר איסור גמור. ועיין טהרת הבית, בתע"ט.

18. רמב"ם ממרים ב,ד :

ויש לבית דין לעקור אף דברים אלו (תקנות של ב"ד גדול ממנו) **לפי שעה**, אף על פי שהוא קטן מן הראשונים. שלא יהו גזרות אלו חמורין מדברי תורה עצמה, **שאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעוקרו הוראת שעה**. כיצד? בית דין שראו לחזק הדת ולעשות סייג כדי שלא יעברו העם על דברי תורה, מכין ועונשין שלא כדין, אבל אין קובעין הדבר לדורות ואומרים שהלכה כך הוא. וכן אם ראו **לפי שעה לבטל מצוות עשה, או לעבור על מצוות לא תעשה, כדי להחזיר רבים לדת, או להציל רבים מישראל מלהיכשל בדברים אחרים**, עושין לפי מה שצרכה השעה. כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו, כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצוות לפי שעה, כדי שיתקיימו כולם. כדרך שאמרו חכמים הראשונים: חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

בשני מקרים מתיר הרמב"ם לב"ד להתיר איסור: א. "תקנת השבים". ב. להציל רבים מכישלון בדברים אחרים. סיבת ההיתר: לא ע"מ לעבור על דברי תורה אלא ע"מ לעשות סייג לתורה. לכן התנאי ההכרחי: "הוראת שעה". כלומר שברור שלא באים להחליף את התורה אלא להיפך – לחזקה.

ונראה פשוט שיש גם תנאי שני: שהאיסור שאנו מתירים בהוראת שעה קל יותר מהאיסור החמור שאנו רוצים להשיג. וזה מוכח ממשל החולה שהביא הרמב"ם. (ובזה הפוך ענייננו שמדובר על היתר של ב"ד, מהעניין הקודם של העלמת עין: בהעלמת עין אנו נבחר את מה שאין באפשרותנו להיאבק עליו, ויכול להיות שנתעלם דווקא מהדברים החמורים הלכתית. לעומת זאת כאן וודאי שב"ד לא יתיר אלא את הקל ע"מ להציל מן החמור.⁹)

מטעם זה – אין להתיר איסור בהוראת שעה ליחיד אם יגרם מכך נזק לכלל הציבור :

19. שו"ת משיב דבר חלק ב מ"ד – אשה שבושה לטבול בלילה, להתיר לה איסור דרבנן לטבול ביום כדי שלא יכשלו באיסור כרת: אם היתה באה האשה מראש (לפני שנעשתה מומרת להיבעל בנידות) לשאול דיצרה אנסה שלא לטבול בלילה מפני הבושה, ואם לא **טבול קרובה לבא לידי איסור נידה**, אם ראוי להתיר לה לטבול ביום כדי שלא תבוא לידי חמורות... אמנם לא כל הקלות שוות, ואיסור טבילה ביום איסור קל הוא, כמ"ש מע"כ נ"י, אבל עדיין יש מקום לדחות דבשלמא אם היה איסור קל **שלא מצד חשש אחרים** שפיר נימא דמוטב דתעבור על איסור קל ולא תבא לידי חמורה, אבל זה האיסור קל אינו אלא משום חשש שאחרים יכשלו בה וקלקול הרבים אין לנו רשות להתיר בשביל תקנתה של אשה זו ולא דמי למה שהקילו חז"ל בשביל איזו סיבה ואונס דהתם הכל יודעים הסבה שבזה המקום וכולהו נשי דאותו מקום טבלי ביממא דתמניא ושוב אין כאן חשש, משא"כ בני"ד דכולהו טבלי בליל ז' וכי חזינא שאשה זו טובלת ביום והתירו לה **יאמרו דמותר לטבול ביום שביעי ג"כ שהרי לאו כ"ע ידעי דאשה זו משונה מחברותיה ובושה לטבול בלילה**, ותו דאחר שהדבר תלוי בדעתה ורצונה יהיו שארי נשים ג"כ אומרות כן, ע"כ אין הדבר ברור אצלי.

הכלל: **דלהתיר איסור בשביל איסור צריך להיות מתון הרבה**, וכמו רפואת הגוף שאם רואה הרופא דידו של אדם כואב הרבה, פעם מחליט לחתוך אותה כדי שלא יתמשך הכאב הלאה בחלל הגוף ויסתכן, ופעם מחליט דמוטב לסבול הכאב ולא להפסיד היד, ודבר זה אינו נעשה כ"א בישוב דעת איזה רופאים יחד דשני הצדדים מסוכנים, כך רפואת הנפש המקולקל בזה האופן **צריך ישוב הרבה עם איזה דעות בני אדם גדולי תורה** ובקרבם - להים ישפוט שלא ליתן לידי חורבה ח"ו.

א. וגם כשמתיירים לעבור על איסור קל (שיש לנו שליטה עליו, כגון שהיא טובלת וטובלת בלילה) מפני איסור חמור אחר – לא כל האיסורים הקלים שווים, **שהיתר שעלול להביא לכישלון של רבים** שלא יבינו מדוע ניתן ההיתר – אין מקלים בו. כלומר איסור קל שרבים יפלו – חמור יותר מאיסור חמור של יחיד ואין הצר שווה בנזק המלך.

ב. צריך ישוב הדעת ודעת הרבה גדולי תורה.

20. שו"ת יביע אומר חלק א - אורח חיים סימן ל אות י"ד-ט"ו :

והנה כי כן קראתי אל השוחטים והזמנתי אל בית הדין, והודעתי להם **שאסור להם לשחוט יותר ביום טוב בבית המטבחים**, והם הסכימו ונענעו לי בראשם. אכן אחר זה נתקלתי בהתנגדות עזה מצד מחרחרי ריב, אשר הם חכמים בעיניהם וביחוד מצד הרב הראשי מטעם המלך, שאין לבטל המנהג, ומנהג ישראל תורה היא, וכיו"ב, ואטו כל הרבנים שקדמוני לא ידעו מכל זה, ומדוע לא הצילו בעת ההיא, והרבו בדברי בלע. (וכבר התמרמר מרא דאתרין הרה"ג ר' אהרן בן שמעון ז"ל, בסי' ומצור דבש (חאו"ח ר"ס ז), ובסי' נהר פקוד (דפ"ב ע"ב), על ריב בני ישראל, נגד מרא דאתרא העומד לתקן מכשלות הדור. עש"ב. ואין כל חדש תחת השמש). ואחר שקראתי באזניו צערו של הרה"ג ר"י מסלתון ז"ל בסי' וזאת ליהודה, על פתגם דנא, לא עצר כח להתנגד. ותליית כי עזרנו לבטל המנהג הרע הזה, דתבר גזיזי.

למרות כי אחד מהיושבים בבית הדין היה תמיד מערער ע"ז, ואומר, כי **ישנם אנשים המאיימים**, שאם לא ימצאו בשר טרי כשר ביום טוב, ילכו לקנות בשר נבלות וטרפות מן הגוים. ונומתי לו אם על יום או יומים מאיימים כן, הלא תענה מה יעשו איזובי קיר הללו, מר"ח אב עד ט"ב שנוהגים שאין שוחטים כלל זולת לכבוד שבת, אף על פי שאין זה אלא מנהג שנהגו שלא לאכול בשר משנכנס אב, וק"ו בן בנו של ק"ו בחילול יום טוב בפרהסיא, שאין לנו להשגיח על שוטים הללו, **ואין לפרוץ הגדר בשביל חוטא אחד או יותר**. (וגזים איניש ולא עביד, ואי עביד, הלעיטהו לרשע וימות. כמ"ש בב"ק (סט). ע"ש).

ומצאתי בחפ"ש בסי' ארחות חיים בהגהות מהרש"ם (סי' תקנא סק"ל), שנשאל בנידון **שבוע ט"ב שאין שוחטים במקולין, וע"י היריד, אם יעכבו מלמכור בשר כשר בפרהסיא, יהיו אנשים שיקנו בשר טריפה מחנויות הגויים**. והאריך בזה, והביא שם דברי העקידה... ומה גם כי פושעים אלו אוכלים הבשר בלא מליחה, ובתערובות בשר בחלב וכו'. ולכן אין מהנכון לבטל מנהג קבוע **בשבלם**. עכת"ד מהרש"ם.

ויש להוסיף דוגמא, בדבר המצוי ג"כ בדורות העלובים הללו, שנוהגים לטייל בחורים ובחורות ביחד, ופריצי אהדדי, ובפרט בריקודים בשמחות שנעשה הדבר כהיתר בעוה"ר, וביחוד כשהם משודכים... ולא עלה על דעת מאן דהוא, להתיר לבתולות בה"ז לטבול במקוה טהרה, כדי שלא יכשלו בעון נדה החמורה, וידונו בפנויה גרידא. וידועה תשו' הריב"ש (סי' תכה), הובאה בב"י יו"ד (סי' קפג), שגדרו גדר בזה לבל יטבלו הבתולות, כדי שלא יבואו לידי תקלה בהם, שאיסור פנויה קל בעיני ההמון. ע"ש. אשר ע"כ

⁹ כמובן שבפועל כשמדובר במקרה של "תקנת השבין" אפשר וב"ד יתיר ריסור חמור מאוד בהוראת שעה אבל זה כדי להשיב אותו לגמרי אל הדת, וזה נחשב דבר גדול לעומת החטא עצמו.

נראה שלא חששו חז"ל לתקנת הפושעים, כי אם להציל את החרדים לדבר ה' מרשת היצה"ר, וכמ"ש כי ישירים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם.

לא מכשלים ציבור שלם באיסור אחד כדי שהפושעים לא יעברו על איסורים אחרים אפילו חמורים מהם. ברמב"ם לקמן מדובר באירוע פריטי חריג שלא ישפיע על אחרים "הוראת שעה". אצל החיד"א לקמן מדובר בתקנה לקהל אבל **שכרוע כולם עוברים** - "תקנת השבים". לעומת זאת אם כולן שומרות ונפרוץ גדר לאחת במקרה שאינו חריג אלא רגיל – יבואו גם אחרים לפרוץ.

האם מדובר גם על ב"ד בימינו? או שזוהי סמכות רק של סנהדרין? מהרמב"ם מוכח שגם בימינו עושים כן:

21. שו"ת הרמב"ם סימן ר"א – בבחור שקנה שפחה נוצרייה וגר איתה ללא יחוד הלכתי אבל מרננים אחריו שמתייחד עימה:¹⁰ וצריכים בית דין, אחר זאת השמועה אשר לא טובה, לכפותו להוציאה או ישחררה וישאנה לאשה. אעפ"י שיש בזה **כעין עברה**, לפי שהנטען על השפחה ונשתחררה אסור לו לישאנה לכתחילה, לפי שכבר פסקנו פעמים אחדות בכונן אלו המקרים, שישחררה וישאנה. ועשינו זאת **מפני תקנת השבים ואמרנו מוטב שיאכל רוטב ולא שומן עצמו**. וסמכנו על דבריהם ז"ל: **"עת לעשות לה' הפרו תורתך"**. ומסייעין לו לישאנה בעדינות וברוך, ויקבעו לו מועד לישאנה או להוציאה, כמו שעשה עזרא ע"ה. והלהים יתעלה יתקן קלקולנו, כמו שהבטיח ואמר: **"ואסירה כל בדיליך"**. וכתב משה.

אם כי מדובר כאן על איסור דרבנן לכתחילה, התיר לב"ד לעשותו, כיוון שבלי זה לא ישוב בתשובה, וזה מסך בעדו. הוראת שעה להחזיר לדת.

22. וכ"פ בשו"ת יביע אומר חלק ח - יורה דעה סימן כ"ד:

נשאלתי אודות יהודי שנשא אשה נכריה בנישואין אזרחיים אצל הערכאות, וילדה לו בנים, וכעת באה האשה הנכרית להתגייר ולהנשא אליו בחופה וקידושין, ולגדל בניה בדת ישראל, האם רשאים לקבלה ולגיירה כדת?...
ראה ראיתי בשו"ת בית שערים (חיו"ד סי' שסא) שאחר שכתב להחמיר בנ"ד, ומשום הנתען על הנכרית וכו', סיים: **"אחרי כותבי הראני בני הרה"ג רבי יצחק יעקב נ"י תשובת הרמב"ם... אבל מדלא הביאו הטור והמחבר ושאר פוסקים אחרונים דבר זה, ש"מ דלא שמיע להו ולא סבירא להו"ו**.¹¹ "ודבריו תמוהים מאד, דהא ודאי שתשובת הרמב"ם שהיתה בכתב ידי קדשו, נעלמה מעיני קדשם של הטור ומרן, וכן משאר אחרונים שלא הביאוהו, ואילו ראוה בוודאי שהיו סומכים עליה להלכה... **ורבים וגדולים מרבני דורנו כתבו להקל בנ"ד**. וכן העלה הגאון מרא דארעא דישאל מהר"א הרצוג בשו"ת היכל יצחק... וכן גדולי רבני המערב סמכו סמיכה בכל כחם על תשובת הרמב"ם בספר פאר הדור הנ"ל, וכמו שכתבו בתשובה שהובאה בשו"ת תבואות שמש (חיו"ד סי' קד), **וחתימי עלה הגאונים, רבי רפאל אנקאוה, ורבי יוסף בן עטר, ורבי חיים יקותיאל בירדוגו, זצ"ל**... מסקנא דדינא בהא נחיתנא ובהא סליקנא שאם יראה לעיני בית הדין שהנוכרייה באה להתגייר גירות גמורה בקבלת עול תורה ומצוות בלב שלם, לשמור ולעשות דיני התורה והמצווה, ולחנך בניה לתורה לאחר גיורם כדת, יש להתיר לגיירה לכתחילה...

דוגמה להיתר מנהג ע"מ להציל ציבור מאיסור חמור:

23. החיד"א, שו"ת חיים שאל חלק א סימן ו:

שאלה: עיר שרוב ישראל הן בעוון מגלחים זקנם בתער ויום יום ידרשון חומר האיסור כי רב ולא אבו שמוע. ויהי היום עלתה על לב ראשי העם לגדור הפרצה ולעשות תקנה בוועד כללי לשמור ולעשות תגלחתם במספריים או בסם ולמען יקבלו ההמון יותר להם לגלח בימי העומר כי בזה אפשר שיקבלו ותהיה ככל תקנות הקהל אשר רובם מקיימין אותם יורינו המורה אי אריך למעבד הכי... וכבר אמרו שילהי סוטה זמרון נשי ועניין גברי כאש בנעורת זמרון גברי ועניין נשי פריצותא למאי נפקא מינה לבטולי הא מקמי הא. הרי דאף דתרוייהו איסורא נינהו כל דלית בידין לבטולי תרוייהו דחינן איסור קל כדי שלא יעברו איסור חמור. וה"ה בנ"ד דאם באמת לא מקבלי שלא להשחית זקנם בתער כי אם בהתיר להם לגלח בעומר שרינן להו דאינו אלא מנהג בעלמא. והמסתכל יפה בעיקרי ושורשי הדברים, קדמה ואתיא ידיעה ודאית דמנהג זה קל מאד וכמו שנבאר.

מדוע אין כאן את החשש של הרדב"ז מכרסום מתמשך? בשונה מכל המקרים של העלמת עין ששם מדובר להעלים עין מחטא שהרשעים נופלים בו, כאן זה הפוך! אנו מתירים משהו שהציבור דווקא נשמר בו! אותו בחור ואותה קהילה שמורים על ההלכה שלא להתחנן עם מי שנטען עליה. וכן הציבור שומר על איסור גילוח בעומר. אנו מתירים איסור קל שהציבור לא עובר אותו כרגע, זאת ע"מ לחייב אותם באיסור חמור. למעשה יש כאן גם אקטיביזם של הבי"ד וגם התקדמות של הציבור. לא שייך לחשוש מכרסום.

בשונה מהמקרים של העקידה של הרשב"א שבנושא המדובר יש חולשה, או של הציבור (כמו במקרה של העקידה) או של ב"ד (כמו במקרה של הרשב"א), כאן מדובר שיש בנושא המדובר חוסן של הציבור וחוזק ושליטה של ב"ד, ולכן ניתן להשתמש בכוח ב"ד להתיר אותו בהוראת שעה, מבלי לחשוש לכרסום מתמשך, ולהשתמש בהיתר זה להסיר מחסום מפני הרוצה לשוב או לחייב את הציבור להתקדם בדבר שאינם מקפידים בו.

מתוך שהבנו את היסוד, נבין גם את שני התנאים שיוצאים ממנו (לקמן): שלא יהיה מומר באותו איסור שמתיירים; שהרווח יהיה ניכר וברור.

בשולי הדברים יש להעיר שלמדנו שהרבה תלוי האם מדובר מי אקטיבי ומי פסיבי והאם הפעולה היא ביטוי לחולשה או להיפך – לשליטה. כאן המקום להעיר שיצירת "סטאטוס קוו" בתחילת בקמת המדינה לא היה חיובי מפני שהעולם הדתי היה במגננה ואילו העולם החילוני על כל

¹⁰ וכ"כ הרשב"א ה,ר"ל"ח: "והנך רואה כי גלתה סנהדרין ממקומה, כדאיתא (בסנהדרין דף מא) כדי שלא יצטרכו לרבות דיני נפשות, מפני שראו דברו הרצחנים. כ"ש אנו, שאין בנו כוח מדין תורה לדין דיני נפשות, ואף לא דיני קנסות, אלא לצורך השעה. ולא לעבור על דברי תורה, אלא לעשות סייג לתורה, כמוזכר בסנהדרין (דף מו) וביבמות (דף צ). ואם יש אנשים רשעים מפורסמים, ורצית למתקם, ועוד הם בתמרוריהם עומדים, תמנה עם הזקנים, בין להלקות, בין לקוץ יד או רגל, ואפ"י להמיתו. ואף על פי שדיני התורה בטלו מן הסנהדרין, עוד לא בטלו לצורך השעה. הנה אמרו בפרק כל היד (דף יג): רב הונא קץ ידא. ואמרו ביבמות פרק האשה רבה (שם צ"ו): שבת דין מתנין לעקור דבר מן התורה, לגדור דבר הצריך גדר, וצורך שעה. דתניא: אליו תשמעון, אפ"י אמר לך עבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה, כגון אליהו בהר הכרמל, הכל לפי שעה, שמע. למסקנא, למגדר מילתא. ותניא: א"ר אליעזר בן יעקב: שמעתי שבי"ד מכין ועונשין שלא מן התורה. לא לעבור על דברי תורה, אלא לעשות סייג לתורה. ומעשה באדם אחד, שרכב על סוס בשבת בימי יונים, והביאהו לב"ד וסקלוהו. ולא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך. ובכולם אסיקנן: טעמא למגדר מילתא. ושוב מעשה באדם שהטיח את אשתו תחת התאנה, והביאו לב"ד וכו'. ולא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך. והנה שמעון בן שטח תלה פי נשים באשקלון ביום אחד, כמוזכר בפרק נגמר הדין. ואף על פי שאין תולין נשים, ושאנים דנין שנים ביום אחד, והנה ר"ש בן אלעזר שהיה גדולם של ישראל, שהיה הורג ברשעי ישראל בהורמנא דמלכא, ושלא בעדים והתראה, כמוזכר בפי' השוכר את הפועלים (דף פג):".

¹¹ דבריו תמוהים, ששו"ע לא מביא תמיד הוראות שעה, והדברים תלויים בשיקול הדעת של קירוב וריחוק ותיקון וקלקול. וגם לא היו גלויים לפני השו"ע שו"ת הרמב"ם.

השפעותיו ה"ערכיות" וה"תפיסיות" על הציבור בתרבות, בתקשורת, בחינוך ועוד – היה אקטיבי לחלוטין. ברור שבמהלך הזמן הסטאטוס קו ישחק ע"י אקטיביזם תרבותי וחינוכי שיכרסם בכל מה שהושג, והחשש שהעלה הרדב"ז יתקיים. טעות נוראית ליצור סטאטוס קו שבו מוותרים על חלק ומקבלים חלק – כשלא עוסקים במקביל בהתקפה מתמשכת, חינוכית ותרבותית על מה שוויתרת ועל מה שקיבלת.

תנאי ראשון – שלא יהיה מומר באותו איסור:

24. שו"ת משיב דבר חלק ב מ"ג-מ"ד / זוג שנכשל באיסור נידה והיא מוכנה לטבול רק ביום, שאסור מדרבנן / היתר לפרט ודרך תשובה: **הרב משה טרסנקי**: כל מה שהבאנו לא נאמר רק באיסור לאו, או שאר איסור דאורייתא במקום איסור תורה שבכרת ושבמיתת או אף באיסור וגזרה דרבנן במקום מ"ע דאורייתא, ואך בשב ואל תעשה. משא"כ כאן שבאם לא יתירו לה לעשות רצונה, תעבור בקום ועשה על ל"ת שבכרת היא ובעלה והיא רוצה לטבול רק ביום **ולא תעבור על שום איסור מה"ת ואף דרבנן בגופה של מצווה**, רק תחטא באשר לא תשמע גזרת חז"ל שלא לטבול ביום, ואם הב"ד לא יתירו לה אזי תעבור היא והוא בכל עת זקיקתה לבעלה בקום ועשה על ל"ת שבכרת. א"כ הדבר דומה **שע"י ב"ד תחטא באיסור החמור הזה**, אף שבאמת יכולה לעשות כדת וכשר מ"מ בכזאת **שיצרה גבר עליה** וידעינן מחזקתה עד כה **שבוודאי תעבור על איסור כרת**, י"ל **שחוב על ב"ד לחוש לתקנתה להצילה מאיסור החמור שבכרת ע"י איסור קל...** ואף כאן **ברוצה לשוב בדרך טובים**, יש לתת יד לפושעים ולפשוט ימין לקבל שבים... וה"נ כאן אפשר שבאם תטבול ביום ותרחיץ את גיעולה להיטהר מטומאתה, **יתעורר רוח טהרה נקי** כי תטבול אחר זמן פעם אחרת בלילה כנכון. כיון שאין אנו יכולין עתה שיקיים הדבר כתיקונו וכהלכתו, וכמ"ש בסוטה: א"ר יוסף זמרי גברי ועני נשי פריצות. התנאים: א. וודאות שתחטא בחטא חמור. ב. רצון טוב להתקדם בתשובה - מתיר **גזרת חממים!** ומוסיף: חובה על בית דין להציעה לה תקנה!

תשובת הנצי"ב: מראש ראות העניין בחלה נפשי מלהשיב דבר, כי אף שמצינו באיזה מקומות שהתירו חז"ל כדי להשיב בנים שובבים, ולמדו מדעת תורה דאיתא במס' חולין ה. : "מקבלין קרבנות מפורשעי ישראל שיחזרו בתשובה", והוא טעם על הדבר דאע"ג דכתיב "זבח רשעים תועבה", והעובר עבירה אחת בזדון ה"ז רשע ופסול לעדות דכתיב "אל תשת רשע עד", מ"מ **מקבלין מיניה קורבן כדי שיחזרו בתשובה**, וכ"כ הרמב"ם הטעם בה' מעה"ק פ"ג, ואפילו חטאת מקבלין על עבירה שאינו עובר עליה במזיד. מ"מ **על אותה עבירה שהוא מומר בה אין מקבלין חטאת אפילו בשעה שרוצה להביא כפרה על שגג באותה שעה** ומבקש כפרה ע"ז הפעם שהרי בל"ז אין חטאת מכפר, כדאיתא (דף ז) דאין חטאת מכפר אלא באומר יכפר עלי חטאתי, מ"מ אין מקבלין ממנו משום **דבאותה עבירה שהוא דש בה הוא בחזקתו שאע"ג דבאותה שעה רוצה כפרה ע"ז החטא שבא לידו בשוגג, מ"מ לא ישוב ממנה**.

היסוד: אין שייך ביטול הלכה ע"מ לקרב, אם זה באותו עניין. ואולי רמז ברמב"ם: "מלהיכשל בדברים אחרים". וה"נ בנידון דידן **שנעשו האיש והאשה מומרים לאיסור נדה**, שוב אין נאמנות בדבריה **שתשמור נידתה בהסיר הבושה ממנה**, דבלא ספק **מחר תאמר שלא תוכל לטבול מפני דבר אחר**.

וגם אם אפי' היא תרצה לשמור נדתה, **מי יבטיח לנו** שהבעל יהא יושב ומשמר עד שתטהר והיא לא תתקוטט עמו מפני זה האיסור שכבר הורגלה בוה. ע"כ **אין כדאי לדבר בפשרות עמה**, אם לא שיבואו הוא ובעלה ויקבלו תשובה על העבר ושמידה על להבא בלי שום תנאי והוא רחום יכפר עוון...

הסיבה ליסוד: כיוון שהיצר נמצא שם, המסחר ימשיך הלאה בעניינים נוספים והמדרון חלקלק. בשו"ת הרמב"ם ובחיד"א מדובר **בהיתר צדדי של איסורים אחרים** (גדר בגיור וגילוח בספירה). ושוב היסוד ברור: לא שייך להתיר אלא במה שאותו אדם משמר בו ואז אנו מתירים לו ע"מ להרוויח דבר אחר. אם אין לנו שליטה על כך מה שייך להתיר בהוראת שעה? ויש להעיר שאמנם ב"ד שולט על המקווה ויכול לדאוג שהיא לא תטבול ביום אבל אין לו שליטה על כך שהיא תבוא בכלל לטבול. כיוון שהם מומרים על אי טבילה – יוצא שאין לנו שליטה על כך שהיא טובלת בלילה.

ולכאורה קשה שהרי הגמרא בסוטה מדברת באותו דבר עצמו: אולם החילוק פשוט: שם מדובר על שב ואל תעשה, בהעלמת עין, בדבר שיש בו חולשה, ואז ברור שמעלימים עין בדבר אחד שאנו לא יכולים לתקן ע"מ לתקן מה שאפשר, ואפילו באותו עניין. אולם להתיר איסור – צריך שיהיה לנו שליטה, וזה אפשרי רק בדבר שאינו באותו עניין, כנ"ל.

תנאי שני - שהתיקון יהיה ברור וודאי:

25. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן ל"ה - היתר כללי וללא תיקון: ובדבר ריקודים בחורים ובתולות בתערובות הוא דבר האסור אף עם פנויות טהורות וכ"ש שכל הפנויות הם נידות, וגם לא ימנעו מלרקד גם עם אשת איש. ולא שייך להתיר זה גם לפי טענת אחדים שאם לא יסדרו להם ריקודים בסאשל (אולם ליד ביהמ"ט) האל ילכו להמקום שמיוחד מהעיר לרקד שם, שירקדו שם גם עם נוכריות והבתולות עם נכרים, **שמה שהפרוצים עוברים איסורים כיון שאין ביד הקהל למחות לא מתחייבין, כי מה בידם לעשות?** אבל **כשהקהל יסדרו** עבורם מקום לרקד הרי נמצא **שמתירין להם** הרקידה כששניהם מישראל וא"א להתיר איסור אף בשביל תקנה ממש.

וכ"ש שהוא רק **דבר מרומה** שאף כשיהיה להם מקום לעשות האיסור רקידה עם ישראליות לא ימנעו מליכך גם אל המקום שמרקדין שם נכרים, ולכן אם ביד מעלת כבודו למחות בכל כוחו ולמנוע מלבנות מקום לעבור שם איסור זה שאסור מצד עצמו וגם מביא זה לידי עריות ממש. ומה שאיתא בסוטה דף מ"ח "לבטולי הא מקמי הא" - הוא **בלא מעשה המראה להתיר איסור אלא לעסוק לבטל** את זה ולמנוע מלעסוק בביטול הקל קצת, כשא"א לבטל שניהם. אבל להתיר ממש - אסור. משה פיינשטיין.

א. זה פרוצים ולא כל הקהל. ב. האיסורים שמתירים הם חמורים – עריות. ג. דבר מרומה. לטווח ארוך - הציבור לא נמצא **בתהליך התקרבות, ואין זה ימנע את האיסור החמור**. אתה לא מרוויח כלום! אצל הרמב"ם זה מה שתוקע אותו מלשוב בתשובה. משא"כ כאן. למעשה מדובר ב"היתר" לדבר שהפרוצים כבר עוברים עליו ושאיין כוח לב"ד לשלוט בו ולהתירו רק בהוראת שעה. במציאות של חולשה דתית לא שייך לדון בהיתר של ב"ד.

26. שו"ת יביע אומר חלק ב - אבן העזר סימן ג אות ד:

הואיל ולגבי נכרית איכא ב' איסורי לכהן, משום לא תתחתן בם, ומשום זונה. (ועוד דאיכא כרת מד"ק.) ואילו גבי גיורת ליכא אלא איסור זונה או מד"ק. א"כ כדאי למעט באיסור. אולם המג"א (סי' קג ס"יק מח), כי לדייק מדי' הרמב"ם מדנקט (בדין אתנן) זונה כותית ולא נקט סתם כותית, משמע דדוקא היכא שכבר זינתה נעשית זונה וכו'. ע"ש. ועוד נראה אעיקרא דמילתא **דלא מהדרינן להקל עליו, מאחר שעכ"פ עושה איסור תורה. ואמרינן כה"ג הלעיטהו לרשע וימות**. וכה"ג כי העקידה (שער כ), במקומות דשכיחי פרוצים בעריות, ורצו הב"ד להושיב זונות פנויות כדי שלא יכשלו בא"א. והשיב, כי חטא גדול שנעשה שלא ברשות ב"ד, כל

ישראל נקיים. אבל חטא קטן הנעשה ברשות ב"ד חטאת כל הקהל היא. וזה היה עון סדום ופילגש בגבעה. ומי שלא יקבל זה בדעתו אין לו חלק ונחלה בתורת ה'. ע"כ. ודון מינה ואוקי באתרין שאין לנו להזקק לאיש הזה, ולגיייר את הנכרית שיחד אליו. ולטהר את השרץ. (ועמש"כ בשו"ת יביע אומר ח"א האו"ח סי' ל אות טו והלאה.) ומכ"ש שיש לחוש שאחר שתגיייר ג"כ לא תלך למקוה לטבול ככל בנות ישראל הכשרות, והאידיא דרבו פרוצות שאינן טובלות, חיישינן להאי מילתא טובא. וע"כ היתה בגיורתה ואין בה איסור כרת, ואילו מעתה חיישינן לתקלה של איסור כרת. ובשלמא בעלמא לא חיישינן הכי בכל גיורת, משום דלא איתרע חזקת כשרות של הבעל. משא"כ בכה"ג. ואיסור חיתון עם העכו"ם, חמיר להו לאינשי, טפי מאיסור נדה בלא טבילה. (וע' בכורות ל) ועוד נראה כי עד עתה אפשר שהיא מאוסה בעינינו וקלה בעינינו להוציאה, ויש תקוה שיחזור בתשובה ויניחנה ויצא, או אז יכנע לבבו הערל. משא"כ לאחר הגירות שתטהר בעינינו יותר ותהיה קשורה בו יותר מכלב (ע' סוטה ג:). מכל הני טעמי נראה דשב ואל תעשה עדיף ואין לגיירה.

הדרכה לחשב עבירה קלה מול חמורה כשיצרו אונסו:

לפי הכללים שארינו, הפסיקה של הגרע"י שתובאת כאן לכאורה אינה מובנית. הרב "מתיר איסור" שבו אותן בנות כבר מומרות, ואין בכוחנו לשלוט בו, וגם הרווח אינו ניכר?!

27. שו"ת יביע אומר חלק ו, יורה דעה סימן י"ד:

מודה אני שאין להתיר כאן לכתחילה לבישת מכנסים אלה לבנות, כי בגדי שחץ הן, ומעוררות תשומת לב מיוחדת לרואיהן יותר מאשר שמלה או חצאית רגילה, ומביאות לידי הרהורים רעים. ואין לבנות ישראל הכשרות ללכת בהן כלל. ובפרט במכנסים המהודקות ממש על הגוף שגורמות הסתכלות והרהורים רעים ביתר שאת. וכן העלה בשו"ת ישכיל עבדי שם, שעכ"פ יש לאסור לבישת המכנסים האלה לנשים, שהוא מלבוש פרוע ופרוץ ומביא לידי הרהור וניאוף, בפרט בזה"י שאין גדר ומחיצה בין הבחורים לבחורות ועלול הדבר להביא לידי ניאוף וזימה. ע"ש.

ומכל מקום אם אין הבנות שומעות לקול הורים ומורים להימנע מלבישת חצאיות קצרות ביותר, והולכות בשוק וירך מגולות, שהיא פריצות יתירה, יש לבחור הרע במיעוטו, ולהורות להן כהוראת שעה ללבוש מכנסים, ודמי למ"ש בסוטה...

ובס' חסידים (סי' קעו): מעשה באחד ששאל אם יצרו מתגבר עליו וירא פן יחטא לשכב עם אשה נדה, אם יכול להוציא זרעו כדי שלא יחטא, והשיבו לו שאם א"א - מוטב שיוציא שכבת זרע ולא יחטא באשה, אבל צריך כפרה. ע"כ.

ובתשובת הרשב"א ח"ה (סי' רל"ח): שבכדי להסיר המכשלה מן העם צריך החכם לעלות מן החמורה אל הקלה ואין נוטלין כל החבלה החבילה ביחד, ואחר כוונת הלב הדברים אמורים, וכמ"ש (נזיר כג:): "גדולה עבירה לשמה ממצווה שלא לשמה"... והכא נמי דטבא להו עבדינן להו, ואין לדחות אבן אחר הנופל, ושמאל דוחה וימין מקרבת.

על מה מדובר כאן? מתוך שהביא את הרשב"א והגמרא בסוטה לכאורה כוונתו להעלמת עין. אבל הרי כאן מדובר על הוראה והדרכה אקטיבית: ואולי מדובר על הוראת שעה של ב"ד? אדך הרי כאן מדובר באותו נושא שהם מומרים, ואם נתיר את זה יעברו הלאה לדברים הבאים כי היצר שולט כאן? וגם מדובר בהוראה קבועה ולא הוראת שעה?

וכן העיר הצי"א:

28. שו"ת ציץ אליעזר חלק י"א סימן ס"ב:

נדהמת לשמוע על מקום צידוד היתר לבגדי השחץ מכנסים שנפרץ הדבר בעוה"ר אצל הרבה מבנות דורנו... והבעיה היא לא על "לבטולי הא מקמי הא", אלא על "דאי לא הא - לא קיימי הא".

נראה לי שכאן יש נושא שלישי (הרמוז בהבאתו של היב"א את ספר חסידים): לא "העלמת עין" וגם לא "הוראת היתר של ב"ד". במקרה של ספר חסידים אף אחד לא אומר לו "מותר", אלא "אסור וצריך כפרה"!! לעומת זאת בהוראת שעה אנו מתירים ממש וזה הופך למותר! אולם יש כאן שינוי: אנו אומרים "אסור אבל".

לא מדובר בבית דין אלא בשאלת רב. המסלול אינו מתוקף הוראת שעה של ב"ד אלא כאן הרב יושב על תקן יועץ, מדריך, מחנך, שרוצה להוביל את האדם שיצרו אונסו שיחטא בדבר הקל יותר. מותר לרב לומר: אסור, אבל זה אסור יותר, ולכן כשהיצר תוקף - עדיף שתשקיט אותו בחטא הקל.

29. המקור - קידושין מ; מו"ק י"ז:

אמר רבי אבהו משום רבי חנינא: נוח לו לאדם שיעבור עבירה בסתר ואל יחלל שם שמים בפרהסיא, שנאמר: "ואתם בית ישראל כה אמר ה'... איש גילוליו לכו עבדו ואחר אם אינכם שומעים אלי ואת שם קדשי לא תחללו".

אמר רבי אלעאי הזקן: אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה כמו שלבו חפץ, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. איני? והתניא: כל שלא חס על כבוד קונו - ראוי לו שלא בא לעולם; מה היא? רבה אומר: זה המסתכל בקשת, רב יוסף אומר: זה העובר עבירה בסתר! לא קשיא: הא דמצי כייף ליצריה, והא דלא מצי כייף ליצריה.

30. רש"י במו"ק: ¹²

מה שלבו חפץ - עבירה, והואיל ואין מכירין אותו שם - ליכא חלול השם.

ואמר לן רבי משום רב האי גאון¹³: ויעשה מה שלבו חפץ - רוצה לומר: דוודאי כיון שלבוש שחורים וכו' - אני ערב בדבר שאינו חפץ מכאן ואילך בעבירה.

יש כאן מחו' בין הפירושים האם יש כאן הדרכה כשהיצר תוקף וא"א לו שלא לעבור - להדריך מהו החטא הקל יותר, או שלא.

אולם יש להתלבט האם זה נאמר רק כלפי החטא החמור של חילול השם או שמא על כל חטא. בספר חסידים ניכר שמדובר בכל חטא:

31. ספר חסידים - סימן קע"ו:

¹² ולפירוש הראשון הסכים גם הריטב"א. ורש"י בקידושין כתב: "ילבש שחורים - שלא יראה עצמו בכבודו, אולי ירך לבבו בכך. וגם אם יחטא אין אדם נותן לב לפי שאינו חשוב בעיניהם, לכן ילבש שחורים."
¹³ וכ"כ הרי"ח בקידושין וכ"כ תוס' בקידושין ובמו"ק בשמו.

מעשה באחד ששאל, **מי שיצרו מתגבר עליו** וירא פן יחטא לשכב עם אשת איש, או עם אשתו נדה, או שאר עריות האסורות לו, אם יכול להוציא זרעו כדי שלא יחטא? והשיב לו **באותה שעה יש לו להוציא**, שאם אי"א מוטב שיוציא ש"ז ואל יחטא באשה. **אבל צריך כפרה**: ישב בקרח בימי החורף, או יתענה ארבעים יום בימי החמה. ודבריו הובאו להלכה בחי"מ כ"ג,א.¹⁴ ועיין בשו"ת משיב דבר יו"ד מ"ד שכתב שזה כפירוש רש"י לגמ' בקידושין ולא כפירוש ר"ח ורב האי גאון. ולכאורה נחלקו בזה משה ואהרן וכן רש"י ותוס' בגמ' בסנהדרין:

32. מסכת סנהדרין דף ו עמוד ב-ז עמוד א:

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אסור לבצוע (להציע פשרה בדין), וכל הבצוע הרי זה חוטא, וכל המברך את הבצוע - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר: **"בוצע ברך ניאץ ה'".** אלא: יקוב הדין את ההר, שנאמר: "כי המשפט ל-להים הוא". וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר. אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום, ומשים שלום בין אדם לחברו, שנאמר: "תורת אמת היתה בפייה ועוולה לא נמצא בשפתיו, בשלום ובמישור הלך איתי **ורבים השיב מעוון**"... אמר רבי תנחום בר חנילאי: לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל, שנאמר: "וירא אהרן ויבן מזבח לפניו", מה ראה? אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר: ראה חור שזבוח לפניו, אמר: אי לא שמענא להו, השתא עבדו לי כדעבדו בחור, ומיקיים בי "אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא", **ולא הויא להו תקנתא לעולם**. מוטב דליעבדו לעגל, אפשר הויא להו תקנתא בתשובה.

33. רש"י:

מקרא זה - ובוצע ברך. אלא כנגד מעשה העגל - שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו, והורה היתר לעצמו לעשות להם את העגל.

34. בית הבחירה למאירי:

אע"פ שהפשרה נבחרת לענין דיני ממונות, לענין איסור אינו כן. ואל יאמר הדין: **נתייר** לו את זה כדי שלא יאכל את זה. וכיוצא בזה הוא שאמרו: לא נאמר מקרא זה - רצה לומר **"ובוצע ברך נאץ ה' - אלא כנגד אהרון**, שנאמר: "וירא אהרון ויבן מזבח לפניו"...

35. תוספות:

כנגד מעשה העגל - **אקרא ד"תורת אמת" קאי**, כדכתיב בסיפיה **"ורבים השיב מעוון"** - שיהא להם תקנה, כדמסיק. ונראה שזה גם מח' ר"ח ורש"י על "ילבש שחורים".

ובאמת המח' של היב"א עם הצי"א לגבי שיטת העקידה לעיל בענין העלמת עין במקום שאין בידינו למחות קשורה גם למחלוקת זו: האם הרב הוא הצינור לדבר ה'! אם כן גם כשאין בידו למחות עליו למחות ולגלות דבר ה' בעולם וכן גם לא שייך שידריך את החוטא האנוס ביצרו מה חמור יותר ומה פחות. אולם אם הרב הוא גם מדריך לציבור לקדם אותם בעבודת ה', הוא גם מתנך, הרי שיש מקום להעלים עין במקום שלא ישמעו לו וכן יש מקום להדריך את החוטא האנוס ביצרו איזה איסור קל מחברו.

אולי יש שתי תפיסות מהי תורה? האם זוהי תורה -להיות **שאנו רק צינור ללמד לאחרים מה היא ומה כתוב בה**, או שהתורה ניתנה לישראל ולחכמים **במטרה לרפא את הציבור**. היב"א חש ש"תורה דיליה היא" ומטרתה **לרפא את הציבור** ולכן יש לו את הסמכות לומר "איסור אבל אני מדריך אותך לעשות ע"מ להגיע לתכלית החינוכית", לעומת צי"א שמציג רק מה שתורת אמת ואמרת ויקוב הדין את ההר והחוטא יכשל בס ואנו את נפשנו הצלנו. ואולי זה השורש לעמדות הפסיקה הספרדי שכן מכריעה לעומת האשכנזית שחוששת לכל השיטות. (ובאופן דומה: האם התורה בשביל העם או העם בשביל התורה?)

לפי זה, נראה לי שלא הביא היב"א את הרשב"א ואת הגמרא בסוטה להוכיח את דינו לענין הוראת מכנסים, כי אין הדברים דומים כנ"ל, והמקור המרכזי הוא ספר חסידים. אלא הוא הביא זאת כדי להראות שתפקיד הרב אינו רק לייצג את דין התורה אלא גם לחנך את הציבור לקרבת ה'. - והמח' עם הצי"א בשתי המקומות - שווה.

אלא שעדיין יש להקשות על היב"א עוד: יש לחלק בין ההדרכה של ספר חסידים או של הגמרא בקידושין או של אהרן, שבזמן התקפת היצר אנו מדריכים מהו החטא החמור יותר, כדי להקל על החוטא את התיקון אח"כ, לבין הדרכה לציבור. שהרי שם יש הרבה בנות שישמענו את ההדרכה ויבינו שמותר, ולא עוד אלא שגם מי שאין כ"כ יצרה אונסה ולא היתה הולכת בחצאית קצרה תלך עתה במכנסים! וכ"כ הצי"א:

36. שו"ת ציץ אליעזר חלק י"א סימן ס"ב:

נדהמתי לשמוע על מקום צידוד היתר לבגדי השחץ מכנסים שנפרץ הדבר בעוה"ר אצל הרבה מבנות דורנו... והבעיה היא לא על "לבטולי הא מקמי הא", אלא על **"דאי לא הא - לא קיימי הא"**.

וכל רמיזה להוראת איזה קולא על חלק - שהוא יביא רק **שאלה שהיו נזהרות עד כה יבואו לזלזל בזה ולהורות היתר לעצמם** (כפי שכבר נשמע קולות להנהיג היתר לבישת מכנסים במקומות שהיו מדקדקים להקפיד שהבנות לא יופיעו בלבוש כזה). אבל **הצל לא יציל כלל**. ויודע זאת כל מי שאינו נותן להשלות את עצמו, באופן **שיצא מזה כי אם חילול השם בלבד** ח"ו.

ובאמת קשה, שגם היב"א כתב לעיל שלא להתיר ליחיד ולהכשיל ציבור שלם: וכך לכאורה אין לומר לאחד מה איסור קל יותר ובכך להכשיל הרבה אחרים?

האם המחלוקת היא בפרשנות המציאות - האם ההיתר מחזק או מקלקל את השמירה על הצניעות? ואולי מדובר באוכלוסיות שונות?

מיהו הציבור שעליו מדובר? **אידיאלוג** המעוניין להפיל את חומות ההלכה או **ציבור שרוצה להתקדם**. אנו צריכים להסתכל מי עומד לפנינו ולפ"ז לדעת לנהוג כיב"א או כצי"א, ולפעמים **הריחוק מהציבור גורם לכך שמתכלים עליו בעין רעה ומפרשים את התנהגותו כניסיון להפיל חומות ולא היא** (ולפעמים **דווקא בגלל שאנו מתייחסים אליו כרוצה לפגוע בתורה הוא עושה להכעיס** למרות שאינו כזה באמת), ולפעמים להיפך **שהקרבה לציבור מקשה להעמיד חומות גם כשצריך**. על כן צריך נקיות גדולה.

הבדלי הגישה הם **במישור ההנהגה**: מה יוביל יותר לחיזוק התורה: אם נעמוד על המשמר ולא נתפשר על כלום ויקוב הדין את ההר? או שמא נתפשר על מנת לזכות חלק מהציבור שלא להיכשל באיסורים חמורים; ושוב נראה שהדברים נובעים מהשאלה **מי האוכלוסייה שלפניך? אנשים תמימים שרוצים לשמור במידה מה על התורה או אנשים שכל עניינים נגוס בשמירת התורה עוד ועוד עד כדי חורבנה הסופי**. האם יש לחשוש

¹⁴ ע"ש בב"ש שהעיר מכאן שלכאורה אין שז"ל עבירה החמורה ביותר בתורה. ועיין בחכמת שלמה שתירץ שאפשר שחמורה יותר אבל כיוון שהותרה מכללה היא נחית מפני עבירה אחרת, ע"ש. ובספר פתח עיניים לנידה י"ג. תירץ באופן אחר: שהחומרה שבחטא זה שעושה כן במזיד שמעורר עצמו לכך ומעורר יצרו, אבל כשעושה לאונסו כשכבר היצר חזק והולך להיכשל בעבירה חמורה ואז להשקיט היצר כדי להימנע מחטא חמור יותר - אין החטא חמור כ"כ כמו אשת איש.

ל"מדורן החלקלק"? או שלהפך - יש כאן לעלות מן החמורה אל הקלה? עכ"פ נראה שיש כאן גם נטייה שונה כיצד להסתכל על האנשים - בעין טובה וחיובית או בעין שלילית. והאמת שיש גם כאילו וגם כאילו, והמחלוקת היא על מי לשים את הדגש. אפשר שזוהי כוונת אהרן בתשובתו למשה: "אתה ידעת את העם כי ברע הוא" - אתה שואל "מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה" כי אתה מכיר ומסתכל על העם ברע, שהם רוצים לפרוק עול קמעה קמעה ולכן אתה חושב שההיתר שלי יוביל להידרדרות יותר גדולה. אבל אני רואה אחרת: "ויאמרו לי קום עשה לנו אלוהים אשר ילכו..." המטרה שלהם היתה חיובית ליצור לך מחליף שיקשר בינם לבין הקב"ה, ולכן התרתי זאת כדי שישמר הקשר ולא יפרקו עול מהקב"ה. שורש המח' טמון בשינוי מציאותי שקיים היום. אם פעם היה ניתן לתת היתר לאדם או לקבוצה מסוימת שמתאים לאותה קבוצה ונשמר ההיתר בה עד שיתחזקו, ואותו רב שמורה היתר נמצא במקום ע"מ להמשיך לקדם את המצב מבחינה חינוכית - יש הנהגה, אז זה טוב, והדבר לא היה מפורסם ומשפיע כלל. אבל היום כל דבר מתפרסם בשניות בכל העולם, וכך שהתיקון לקבוצה אחת מקלקל לקבוצה שנייה. לקבוצה הטרוגנית כמו של היום שכולם מושפעים מכולם, קשה לקבוע האם כדאי לעמוד על הדין או ללכת לפני משורת הדין.

שו"ת טל לברכה, א, 233-239:

הדילמה האמיתית בה מתמודד מורה ההוראה בשאלות מסוג זה הוא המתח בין תפקידו להורות הדין וההלכה, לבין תפקידו לקרב צאן מרעיתו לאבינו שבשמים; בין המחויבות להיות עבד לעם קדוש ובין המחויבות להיות עבד ה' ולומר את דבר ה'. על פי רוב קירוב הבנים לאביהם שבשמים נעשה ע"פ הוראת הדין וההלכה, ומתוך קבלת עול תורה ומצוות. אך פעמים וישנו מתח או התנגשות בין ההלכה לבין מצבם הרוחני של בני הקהילה... לגרום להתבטאויות חריפות נגד ההלכה והרבנות... לגרור את הציבור למלחמות פנימיות שפעמים והתוצאות הרוחניות למלחמות אלה חמורות. אמנם יש אומרים יקוב הדין את ההר, דהיינו המורה יורה וצדיקים ילכו בס' ופושעים יכשלו בס'. מאידך, לא בכדי חז"ל למדונו שבהוראה יש להתיישב הרבה, וכשם שמצווה לומר דבר הנשמע כך מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע, מוטב שיהיו שוגגים וכו'. נראה כי רבותינו הכירו את נפשו של הציבור והבינו שלא תמיד נכון הוא להעמיד ההלכה על הדין, ולא חרבה ירושלים אלא "שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפני משורת הדין". האיזון הנכון בין הוראת הדין בלא לנטות ימין ושמאל ובין החובה להתבונן כיצד מקרבים וכו' היא מלאכה קשה שבמקדש... קשה מאוד לקבוע גבולות להוראה מסוג זה. פעמים צריך לגדור פרצות גם במחיר התרחקותם של מקצת חברי הקהילה ופעמים ויש להשתמש בדרכים אחרות... כיוון שהאחריות כבדה והשיקולים מורכבים חייב המורה, בנוסף לשיקול דעתו, גם להתייעץ עם גדולי תורה, כדי שיבררו יחד את צדדי העניין, ויגיעו לכלל הכרעה. ואני מוסיף שהכרעה הסופית למרא דאתרא כי רק הוא יודע בנטיית הלב מיהו הציבור שלפניו מה שלא יבין אף גדול דור שאינו מכיר את מקומו.

- הסיפור על האשה שרצתה לטבול ביום שביעי ולשמש באותו יום ע"מ לתפוס את הביוץ.

כיצד קובעים רף הלכתי של קהילה? שו"ת טל לברכה ח"א עמ' 272-273 בהערה מס' 5:

עיקר השאלה הוא אם להעמיד רף הלכתי גבוה מהנורמה ההלכתית המקובלת בציבור, כד שיהא לציבור מקור לשאיפה רוחנית גבוהה גם ברובד של המעשה ההלכתי, או שמא להוריד את הרף ההלכתי לרובד נמוך יותר, כדי שגם החלשים בחבורה, שקשה עליהם הדקדוק ההלכתי, יוכלו להרגיש קשורים למעשה הציבוריים גם בהיבטים ההלכתיים... קיימות במחנה הדתי שלוש קבוצות: הקבוצה הראשונה היא "דתי המסגרת" - אנשים שמחברים לדת בגלל המסגרת החברתית הדתית הכוללת אווירת שבת וחגים, החברה הדתית, חינוך הילדים באווירה דתית... קבוצה זו שייכת להלכה ברובד הכללי אולם דקדוקי ההלכה אינם מעניינה. הקבוצה השנייה - היא של אנשים העוסקים בתורה ומקיימים את ההלכה על כל דקדוקיה... אולם קבוצה זו אינה מצליחה להתחבר ליהדות ההלכתית בנקודות בהן יש התנגשות עם רוח התרבות (והערכים) של הדור... הקבוצה השלישית מורכבת מאנשים שחיהם חיי אמונה וכל שאיפת לחקור ולמצוא את רצון ה' על כל צעד... באופן טבעי, כשמונחת לפני מורה ההוראה שאלה הלכתית בעלת אופי ציבורי, עומדות בפניו הקבוצות השונות בחברה הדתית, המבקשות להיכלל ולמצוא את עצמן בתוך ההוראה הדתית... הדילמה היא קשה: אם נציב רף הלכתי גבוה, וודאי שחברי הקבוצה השלישית ימצאו מנוח לנפשם, הרמה הדתית של חיי הקהילה תתעלה, ואפשר שגם החלשים בקהילה ימשכו כלפי מעלה. דבר זה לא יקרה אם נעמיד רף הלכתי נמוך, אשר רמתו ההלכתית תכלול את הרובד ההלכתי הנמוך בקהילה. שהרי לא זו בלבד שתופשי התורה לא יוכלו להתחבר לרמה הלכתית זו, אלא גם נקבע את הדיניות הדתית של שאר חברי הקהילה. מאידך, אם נציב רף הלכתי גבוה, עלולים אנו לגלות ששאר חברי הקהילה, אינם מתחברים לעולם הלכתי זה, וההשלכות לכך - הן ברובד הפרטי והן ברובד הכללי ציבורי - הינן חמורות. הכל תלוי מי חברי הקהילה, עד כמה מדובר בדין ששרוי במחלוקת, והאם הכיוון הוא כלפי מעלה או כלפי מטה השלכות: גודל הכיפה של הקורא בתורה או החזן; מעלות בחזנות (קול, שמירת מצוות, גמגום); עליה של חילונים לתורה; גובה המחיצה בביהכ"נ; עירוב גברים ונשים בשיעורים ועוד.

סיכום הכללים – מסחר בקיום מצוות / רן כלילי

תחילה יש להדגיש שיש לחלק בין "היתר איסור בהוראת שעה של ב"ד", לבין "התעלמות של ב"ד", לבין "הדרכת מורה הוראה להעדיף לחטוא באיסור קל במקום איסור חמור". השלישי עוסק כמקרה ש"יצרו אונסו" ואין אנו מתירים דבר, אלא להיפך אנו מדגישים שהוא אסור. במקרה הראשון אנו מתירים וזה במקרה הפוך, שהאיסור שמתירים נשמר ע"י מי שמתירים לו ואעפ"כ מתירים לו בהוראת שעה כדי להרוויח עניין אחר חשוב יותר; במקרה השני אנו מתעלמים מאיסור שנעשה בקביעות, וזה במקרים שהציבור נופל ואנו רוצים להתעלם ע"מ להרוויח דבר אחר. וגם מקרה זה נחלק לשניים: להתעלם ע"מ למנוע הדרדרות או להתעלם ע"מ להיאבק ולנצח במערכה אחרת. עתה נפרט יותר:

א. מומר לדבר אחד:

1. אדם שעובר על עבירה אחת להכעיס שלא מתוך הנאה, עושה ביד רמה לעקור סמכות התורה והוא נחשב מומר לדבר אחד שמומר לכל התורה כולה. לכן כל הנושא של "היתר איסור מפני איסור" אינו שייך כאשר מדובר בתפיסה אידיאולוגית שאינה מקבלת עול מלכות שמים ואת כל התורה כולה. כל הדיון מתחיל רק ביחס למי שמרגיש מחויב לתורה (ע"פ פוסקי ההלכה) אלא שיצרו אונסו. (רמב"ם ה"ל תשובה)
2. סייג: היום יש אנשים שהם כתינוקות שנשבו בעינין זה, דהיינו שגדלו על חוסר מחויבות הלכתית, ועל אמירות כמו: "את זה אני מקיים ואת זה לא" מתוך תפיסה שכבר גדלו עליה. ועליהם כבר כתב הרמב"ם בפרק ג בממרים שמצווה לקרנם. ולכן חל עליהם הכלל בהמשך של "תקנת השבים". אולם יש היום גם מומרים אידיאולוגיים הנלחמים בתורה ומשתמשים באיום שאם לא יקלו אזי הציבור יפרוק עול רק כדי לכרסם בחומת הדת. וצריך המורה הוראה להבחין ביניהם ולא תמיד הדבר קל. הרבה פעמים מדובר בציבור מעורב שרובו תינוק שנשבה ומיעוטו מומרים אידיאולוגיים. (רמב"ם ממרים)
3. הסכמה ציבורית לעבירה בפרהסייה שווה להרמת יד על התורה (=שבירת המחויבות) ולפריקת עול ואפילו כשהמטרה לתיאבון. על כן יש לחלק בין יחיד שחוטא לתאבון לבין ציבור שעושה כן בפרהסייה ומתוך עיגון חוקי. (רמב"ם מו"ט)

ב. העלמת עין של ההנהגה הרוחנית מאיסור קל שעושים הרשעים כדי שלא יזרזרו לאיסור חמור שאינם עוברים עליו:

1. העקידת יצחק אוסר ואילו הריב"ש מתיר. והפוסקים הכריעו בעקידה.
2. שני טעמים לאיסור: א. עקידה – גם התעלמות דינה כהסכמה והווי כהרמת יד על התורה – שבירת המחויבות ההלכתית. לכן לא עומד שום שיקול לאפשר זאת, גם החשש שהציבור יזרזר לחטאים חמורים יותר, כי אין חמור יותר משבירת המחויבות לתורה מבחינה ציבורית. ב. רדב"ז – הימנעות ממאבק בפשיעה מחשש לאיום שידרזו יותר – מוביל לכרסום מתמשך בתורה עד כריסתה.
3. נחלקו האחרונים האם טעמו של העקידה קיים גם כשאין בידינו למחות ולא ישמענו לנו (צ"ח) או שבמקרה זה אין העלמת עין נחשבת כהסכמה (צ"ח). עקרון זה חוזר הרבה בפוסקי ספרד בדורות האחרונים: "בדור החופש והדרור שאין בידינו למחות".
4. עומק המח' האם הרב הוא "שלוח רחמנא" או "שלוח דידן"? והאם ההנהגה של מורה ההוראה מבטאת את החכמה ה-להית השלמה או שהיא באה לקדם ולחנך את ישראל.

ג. העלמת עין של ההנהגה הרוחנית מאיסור אחד שעושים הרשעים ע"מ לרכז מאמצים למגר איסור אחר שגם עליו עוברים:

1. מוכח מהגמרא בסוטה שמותר וכ"כ הרשב"א. אין חשש ל"כרסום מתמשך" מפני שהטעם להעלמה אינו מחשש להידרדרות אלא כדי למגר איסור אחר שנופלים בו.
2. ג' כללים (שו"ת הרשב"א): א. לא מדובר בהנהגה סטאטית אלא מהלך אקטיבי של ב"ד שמטרתו להתעצם. ב. מטרת ההתעלמות אינו מחשש לאיום שיחטאו יותר, אלא מתוך רצון להעמיק את הכוח של ההנהגה בקרב הציבור ע"מ להיאבק בדבר שאפשרי לתקן. (כלומר כרגע הציבור כבר חוטא בשניים ואני מעלים עין מאחד ונלחם בשני. ולא שאני מעלים עין מאחד מחשש שם אטפל בו הם יעברו מעתה לחמור יותר). ג. הקריטריון להעלמה הוא מה שרנוע אין בכוחנו לכבוש ולא לפי מה שיותר קל או חמור בהלכה או לפי מה שדורש ציבור החוטאים (כלומר ההנהגה מחליטה במה להיאבק ולא לפי מה שהציבור דורש לוותר לו).
3. יש להעיר שבמקרים רבים מורה הוראה אחד יראה בהעלמת עין של ב"ד חולשה וכניעה לאיום הפושעים ואילו השני יראה באותה העלמה חיזוק המעמד של ב"ד בעיני הציבור וקרבן קפיצה לחיזוק עניינים רבים בדת. ועיין לקמן אות ה סעיף 5.

ד. היתר איסור (שהציבור או היחיד שומר עליו) ע"י ב"ד בהוראת שעה, ע"מ לתקן דבר אחר שנופל בו הציבור:

1. מותר גם בימינו לכל בעל סמכות רוחנית רבנית.
2. מותר רק בשני מקרים: א. תקנת השבים – להסיר מכשול הלכתי ששומרים עליו ושמנוע מלשוב בתשובה על חטא אחר חמור יותר. ב. להציל רבים מכישלון בדברים אחרים. (רמב"ם ממרים)
3. תנאי הכרחי: הוראת שעה (לעשות סייג ולא להחליף התורה). (רמב"ם ממרים)
4. תנאי שני: שהאיסור שמתירים קל יותר ממה שרוצים לתקן. לכן לא נתיר ליחיד בהוראת שעה אם בגלל כך יכשלו רבים במה שלא נכשלו עד עתה. (נצי"ב; יב"א)
5. תנאי שלישי: שמי שמתירים לו אינו מומר לאותו עניין ויש שליטה לב"ד באותו עניין. (נצי"ב)
6. תנאי רביעי: שהתיקון יהיה ברור וודאי. (אג"מ; יב"א)

ה. הדרכת רב לחשב עבירה קלה מול חמורה למי שיצרו אונסו:

1. נחלקו בזה רש"י ור"ח, ופסק ספר חסידים כרש"י להתיר, וכ"פ האחרונים.
2. גם כאן יסוד המח' האם רב הוא גם "מחנך ומדריך" או רק מבטא את "דבר ה'".
3. תנאים: א. מורה ההוראה מדגיש שזה אסור ונותן במקביל תהליך תשובה וכפרה. (ספר חסידים והאחרונים שהביאוהו) ב. שאין פירסום העניין גורם לזילות באיסור "הקל" עד שאנשים נוספים שלא עברו עליו - יעברו. (צ"ח) ויש להעיר שבמצב התקשורתי היום כל פסיקה מגיעה לכלל הציבור בכל העולם, וקשה להתייחס רק למי שלפניך.
4. גם כאן עלולה להיות מח' בין מורי ההוראה באומדן המציאות: כמה מהציבור שלא עברו עד עתה על האיסור יעברו עכשיו וכמה אתה מציל? מי הציבור - רוצה להתחזק או רוצה להתבהם?;
5. וכן מח' באופן ההשפעה של ההדרכה עליהם: לפעמים העמדת רף נמוך בפני הציבור – מנמיך ומחליש וצריך דווקא להגביה את הרף, לפעמים העמדת רף גבוה מוציאה רבים מהכלל וצריך להנמיך.
6. לפעמים הריחוק מהציבור עלול לגרום שנפרש אותו כמי שבא ע"י הפסיקה המקילה להרוס חומות התורה וכשנכיר אותו אל פנים נגלה שמדובר בציבור שרוצה לעבוד את ה' אלא שיש דברים שקשה לו להקפיד. מצד שני לפעמים הקרבה לציבור מקשה על היכולת להדגיש להם שזה אסור או לומר "לא" כשבאמת צריך לומר "לא". על כן רצוי להתייעץ עם כמה רבנים ע"מ ללבן את החדדים השונים; לכוון לש"ש ולהסיר נגיעות אישיות; לבסוף ההחלטה היא של מרא דאתרא שמכיר את הציבור יותר מכל רב חיצוני אחר.

• במח' מעל דפי בשבע השבוע - בגיליון 568 (הרב אליעזר מלמד שהציע לאפשר לזוגות חד מיניים לקבל את כל הזכויות כמשפחה אך מבלי להכיר בהם כמשפחה) וגיליון 570 (הרב יהושע ון דייק שציטט כלפיו את דברי העקידה) קשורה לסעיפים ב-ג. נראה ברור שהרב מלמד רואה במצב הקיים כמי בידינו למחות כיוון שיש רוב בציבור ובכנסת למחוק את חוק הנישואין ולהפריד דת ממדינה וגם הבעיות שקיימות במציאות הקיים אינן מאפשרות להישאר במצב הישן. וכיוון שאין בידינו למחות לא שייך בזה דברי העקידה. לגבי דברי הרדב"ז – אכן צריך לראות שאנו באמת נאבקים על מה שיש להציל (שהרי רוב החילונים גם היום חיים ביחד וא"א להתעלם מזה) ובמקביל יוצרים כוח מאבק חינוכי והסברתי על כל העניין. לעומתו הרב יהושע מציב את עמדת הצ"ח בעקידה שכל התעלמות אפילו שאין בכוחנו למחות נחשבת כהסכמה ואין לנו להסכים אפילו כשאין בידינו למחות. ועוד יש מח' האם כל זה יחזק את הרבנות ואת רוב הציבור או שמא יחליש את רוב הציבור שבמצב הקיים הולך עם החוק ונישאר ברבנות. ושוב יש קושי להעריך מהו המצב הרוחני האמיתי של הציבור? תלוי היכן אתה נמצא ואת מי אתה שומע.